

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ДЕРЕВ'ЯНКО СЕРГІЙ МИРОНОВИЧ
КОБЕЦЬ ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА
МАТВІЄНКІВ СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

ДИПЛОМНА РОБОТА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 052 ПОЛІТОЛОГІЯ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

2025

УДК 378.2(07)
ББК 74.580.252.45

Дерев'янка С. М., Кобець Ю. В., Матвієнків С. М. Дипломна робота.
Методичні вказівки до написання та захисту для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 Політологія. Івано-
Франківськ. Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника, 2025. 112 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Климончук В. Й., доктор політичних наук, професор, професор кафедри
політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин

Доцяк І. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних
наук факультету історії, політології і міжнародних відносин

У методичних вказівках комплексно розглянуто сучасні вимоги до процесу підготовки
та захисту дипломної роботи від вибору теми до її прилюдного захисту.

У поданих матеріалах у доступній формі розкрита технологія навчально-наукової
діяльності, починаючи з опрацювання наукової літератури; наведено вимоги до написання і
оформлення дипломної роботи; висвітлено порядок проведення публічного захисту
дослідження. Використано державний стандарт України й інструкції, котрі визначають
порядок виконання і оформлення наукових робіт.

Посібник розрахований на студентів спеціальності 052 Політологія, які працюють над
дипломною роботою та може стати у пригоді також їхнім науковим керівникам і загалом
усім, хто хоче підвищити культуру своєї наукової роботи.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 7 від 18 лютого 2025 року)*

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ	7
1.1. Мета і завдання дипломної роботи	7
1.2. Тематика дипломних робіт	8
1.3. Етапи процесу виконання дипломної роботи	12
1.4. Композиція дипломної роботи	24
Розділ 2. ЯК ОФОРМИТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ	33
2.1. Мова і стиль кваліфікаційного дослідження	33
2.2. Загальні вимоги до оформлення дипломної роботи	41
2.3. Правила оформлення тексту	41
2.4. Правила оформлення таблиць	43
2.5. Правила подання ілюстрацій	44
2.6. Оформлення додатків	46
2.7. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела ..	47
2.8. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи..	50
Розділ 3. ЯК ЗАХИСТИТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ	52
3.1. Підготовка до захисту	52
3.2. Захист дипломної роботи	59
3.3. Критерії оцінювання дипломної роботи	61
Розділ 4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ	66
ГЛОСАРІЙ	72
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ	94
ДОДАТКИ	98

Вступ

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

Підготовка бакалавра завершується атестацією, яка передбачає встановлення відповідності результатів навчання (наукової або творчої роботи) здобувачів вищої освіти вимогам освітньої програми. Згідно зі Стандартом вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2020 р. № 911) атестація здійснюється у формі: публічного захисту (демонстрації) кваліфікаційної роботи. Стандартом встановлені вимоги до кваліфікаційної роботи та її публічного захисту: кваліфікаційна робота має передбачати розв’язання складної спеціалізованої задачі або практичної проблеми у політичній сфері, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки. Атестація здобувачів здійснюється Державною екзаменаційною комісією після завершення навчання і повного виконання навчального плану, подання до захисту дипломної кваліфікаційної роботи.

Бакалаврська робота – це творча дослідницька робота, яка виконується самостійно, свідчить про вміння автора працювати з літературою, узагальнювати й аналізувати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час оволодіння відповідною освітньо-професійною програмою, має елементи наукового дослідження.

Робота студента над бакалаврською темою пов’язана із поглибленим вивченням теорії, зведенням у систему раніше здобутих знань і оновленням

їх у процесі практичного вирішення поставленої проблеми, формуванням та розвитком компетентностей самостійного дослідження та експериментування. Підготовка бакалаврської роботи за обраною спеціальністю підвищує наукову ерудицію студента, розширює пізнавальні інтереси, поглиблює теоретичну підготовку майбутнього фахівця.

Дипломна робота – це самостійне наукове дослідження, що виконується на завершальному етапі навчання студентів у закладі вищої освіти і систематизує їх знання з певної навчальної дисципліни, виявляє вміння застосовувати їх у процесі аналізу конкретних політологічних проблем, сприяє розвитку навичок самостійної наукової, навчально-пізнавальної та експериментальної роботи. Вона виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та вироблення вміння застосовувати їх для комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Дипломна робота носить науково-прикладний характер, орієнтована на виявлення вмінь і навичок наукового аналізу і синтезу та методику викладання суспільно – політичних дисциплін. Це дослідження також є науково-практичного характеру, відмінність якого полягає у вмінні здобувача аналізувати, досліджувати проблему за допомогою наукових методів, синтезувати і узагальнювати опрацьований в процесі аналізу матеріал.

Дипломна робота передбачає: систематизацію, закріплення та поглиблення теоретичних знань студентів; оволодіння навичками самостійної роботи з конкретними методиками для збору емпіричного матеріалу; узагальнення практичного досвіду, вироблення вмінь якісного і статистичного опрацювання одержаних даних; використання теоретичних джерел, вміння критично їх оцінювати; поглиблене вивчення певної проблеми; одержання нових наукових результатів, практичних рекомендацій, узагальнення та розвиток сучасних теоретичних ідей; якісне оформлення роботи, чітке, логічне, грамотне формулювання думок, аргументований, стислий, доступний стиль викладу.

Дослідження відзначаються новизною, зрілістю, широкою орієнтованістю автора в певній проблемі, самостійністю й критичністю аналізу, обширністю фактичного матеріалу і належним рівнем науково – теоретичної бази. Дипломна робота носить творчий характер і потенційно передбачає авторське бачення проблеми, можливостей її дослідження та розв'язання.

Пропоновані рекомендації розроблені на основі чинних нормативно-правових актів України, локальних актів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, зокрема, щодо запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі, а також методичних рекомендацій до написання та захисту дипломної роботи за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти (схвалені на засіданні Науково-методичної ради університету 14 червня 2018 року із внесеними змінами на засіданні Вченої ради університету від 26 червня 2020 року, протокол № 6).

Розділ 1

ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Дипломні роботи – навчально-наукові дослідження, присвячені самостійному опрацюванню обраної проблеми. Такі роботи повинні відповідати усім вимогам, що ставляться до наукових досліджень: чітке формулювання проблеми та досліджуваних питань, обґрунтування актуальності проблеми та стану її дослідження; поєднання теоретичних підходів із застосуванням методологічних знань; застосування адекватних методів дослідження; застосування адекватних статистичних методів опрацювання результатів; науковість і об'єктивність інтерпретації результатів дослідження; наявність наукових висновків, актуальних для подальших досліджень проблеми; мати цілісний, однорідний та завершений характер.

1.1. Мета дипломної роботи

Метою підготовки дипломної роботи є систематизація, закріплення та поглиблення теоретичних знань, а також виявлення рівня професійно-психологічної готовності майбутнього фахівця щодо практичної діяльності при постановці та вирішенні конкретних завдань.

Дипломна робота повинна представляти закінчену розробку актуальної наукової проблеми. Вона повинна:

бути актуальною, мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки;

мати спрямування на вирішення практичних завдань майбутньої професійної діяльності;

стимулювати у здобувачів творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;

вимагати опрацювання спеціальної наукової і методичної літератури;

пов'язуватись з планами наукових досліджень наукового керівника, кафедри, інших наукових підрозділів закладу;

узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі уміння здобувача.

Головними завданнями підготовки дипломної роботи є:

поглиблення, розширення та систематизація теоретичних знань і практичних навичок, отриманих здобувачем за весь період навчання за спеціальністю;

удосконалення умінь та компетентностей здобувачів самостійно організовувати та проводити наукові дослідження актуальної проблеми з позиції новітніх досягнень політичних наук;

удосконалення компетентностей самостійної роботи здобувачів із фаховою науковою літературою й розвиток умінь критичного опрацювання наукових інформаційних джерел;

розвиток навичок використання основних видів програмного забезпечення: текстових редакторів та програм статистичної обробки інформації;

формування здатності здобувачів до самоосвіти і саморозвитку, самостійної дослідницької роботи у майбутній професійній діяльності;

визначення підготовленості здобувача для самостійного аналізу та викладу матеріалу, вміння захищати свою роботу перед Державною екзаменаційною комісією.

Дипломна робота виконується індивідуально.

Дипломна робота є ефективнішою, якщо логічно продовжує тематику курсової роботи або діяльність здобувача у науковому гуртку чи проблемній групі. Робота над дипломним дослідженням вимагає систематизації загальних філософських, педагогічних, психологічних, фахових методичних знань, їх поглиблення у процесі розв'язування визначеної проблеми, набуття умінь проведення експериментального пошуку, активізації творчої самостійності та ініціативи здобувача.

1.2. Тематика дипломних робіт

Теми дипломних робіт повинні відповідати сучасному стану політологічних досліджень, бути достатньо складними, глибокими і водночас відповідними до індивідуальних схильностей та інтересів студентів.

Тематика бакалаврських робіт визначається кафедрами і пропонуються студентам у VI семестрі. Тематика повинна відповідати професійним завданням, зафіксованим в освітній програмі спеціальності і сформована під час формування дисциплін варіативної частини.

Вибір теми кваліфікаційної роботи має виключно велике значення. Досвід показує, що правильно вибрати тему та об'єкт дослідження – це означає наполовину забезпечити успішне її виконання.

Орієнтовні теми робіт розробляються викладачами кафедри. Тематика бакалаврських робіт оновлюється у кожному навчальному році. Здобувачі самостійно обирають тему дипломної роботи, формулюють та узгоджують з науковими керівниками. Здобувачам надається право запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її розробки. Якщо здобувач вже працює над якоюсь проблемою, обраною раніше під час підготовки курсових робіт, він може запропонувати свою тему, попередньо порадившись з науковим керівником. У таких випадках перевагу надають темам, які безпосередньо пов'язані з місцем майбутньої професійної діяльності випускника.

Основними критеріями вибору теми бакалаврського дослідження є:

- актуальність, елементи новизни і перспективність обраної теми;
- ступінь вивчення теми у науковій літературі;
- наявність доступної для здобувача і достатньої для розкриття теми джерельної бази;
- можливість виконання теми на кафедрі;
- зв'язок теми з конкретними науковими планами та довгостроковими програмами кафедри;
- можливість отримання від впровадження результатів дослідження науково-освітнього ефекту;
- особисті наукові інтереси студента (наявність власних творчих ідей; виступів на наукових конференціях, круглих столах, студентських наукових гуртках з політології з доповідями; наявність наукових публікацій (статті, тези)

у політологічних виданнях; результатів опрацювання літературних джерел з політологічної проблематики).

Обираючи тему дипломної роботи, доцільно враховувати її актуальність і новизну.

Назва кваліфікаційної роботи, яка несе в собі певну інформацію про позначений ним текст, стисло, але достатньо повно відображає основний зміст роботи та її ідею. Назва роботи є, образно кажучи, квінтесенцією всього наукового твору, вона в концентрованому вигляді відображає основну суть тексту і саме назва вперше акцентує увагу читача на основній ідеї авторської концепції. Те, що в назві виражено в гранично стислій формі, в тексті потім розкривається з потрібним рівнем докладності. Отже, назва теми повинна відображати головну проблему, якій присвячується дослідження. Назва має бути інформативною, лаконічною, висвітлювати суть досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність досліджень. Формулювання теми відображає предмет роботи та має визначальний вплив під час вибору теорії та методу, тож повинно бути конкретним. У назві не можна вживати скорочення та аббревіатури, потрібно уникати використання ускладненої термінології. У назві бажано уникати назв, які починаються зі словосполучень: «Вивчення процесу...», «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Деякі питання...», «До питання...», «Матеріали до вивчення...», «Розробка і дослідження...», в яких не відображена сутність проблеми.

Стилістичне формулювання назви теми повинно бути ретельно проаналізоване. Тема має бути сформульована в одному розповідному реченні.

Після остаточного формулювання назви теми здобувач подає завідувачеві кафедри, на якій виконується робота, заяву з проханням про затвердження теми дипломної роботи та призначення керівника.

Не пізніше кінця першого місяця навчання у VII семестрі теми обговорюють і затверджують на засіданні кафедри та призначають наукових керівників роботи. Загальний список усіх бакалаврських робіт, які

виконуватимуться на кафедрі, за її поданням затверджуються Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин.

Зміни або уточнення у формулюванні затвердженої теми можуть бути внесені лише за об'єктивних причин та за згодою наукового керівника. Будь-яка довільна зміна студентом теми своєї роботи не допускається.

Порядок призначення і затвердження наукових керівників

Науковими керівниками дипломних робіт на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти призначають висококваліфікованих фахівців кафедри з числа професорів і доцентів. В окремих випадках допускається керування бакалаврською роботою старшими викладачами та асистентами без наукового ступеня, які є провідними фахівцями з питань, що висвітлюються в роботі, і здатні надати студентові суттєву організаційно-методичну допомогу в підготовці роботи, її оформленні та захисті.

Керівник призначається кафедрою з урахуванням побажань здобувача. Теми кваліфікаційних робіт і наукові керівники затверджуються наказом по університету, після чого зміна теми роботи та наукового керівника може здійснюватися лише у винятковому випадку і відповідно оформляється.

Основні обов'язки наукового керівника бакалаврської роботи:

- 1) допомога здобувачеві у виборі теми;
- 2) погодження завдань на бакалаврську роботу, календарного плану її виконання, систематична перевірка виконання календарного плану здобувачем;
- 3) допомога здобувачеві при розробленні плану (змісту) бакалаврської роботи;
- 4) надання необхідних консультацій з питань порядку, послідовності виконання роботи, визначення змісту та обсягу відповідних частин роботи;
- 5) надання допомоги здобувачеві в доборі наукових джерел, які доцільно використовувати при виконанні роботи;
- 6) перевірка виконання здобувачем проміжних етапів підготовки бакалаврської роботи й надання допомоги в її науковому редагуванні;

- 7) систематичний контроль щодо якості виконання бакалаврської роботи;
- 8) спрямування здобувача у питаннях апробації бакалаврської роботи;
- 9) підготовка висновку на засідання кафедри про допуск бакалаврської роботи до захисту в Екзаменаційній комісії;
- 10) підготовка письмового відгуку на бакалаврську роботу.

Основні права наукового керівника:

- 1) вимагати від здобувача дотримання встановленого графіку виконання бакалаврської роботи;
- 2) висловлювати зауваження до бакалаврської роботи загалом або окремих її частинах та повернення роботи здобувачу на додаткове опрацювання;
- 3) вимагати виправлення помилок змістового чи граматичного характеру;
- 4) приймати рішення про невідповідність бакалаврської роботи встановленим вимогам з інформуванням про це студента та завідувача кафедри, на якій виконується робота.

1.3. Етапи процесу виконання дипломної роботи

Після визначення на кафедрі теми студент із науковим керівником розробляє індивідуальний план-графік виконання бакалаврської роботи із зазначенням усіх етапів та офіційних термінів виконання. Графік підписується студентом, науковим керівником та затверджується на засіданні кафедри. Графік складається у двох примірниках, один з яких одержує здобувач, другий – зберігається на кафедрі. Зміна плану-графіка виконання бакалаврської роботи допускається тільки за згодою наукового керівника (*Додаток А. Форма завдання на бакалаврську роботу*).

Над бакалаврською роботою студент працює під контролем наукового керівника впродовж всього навчального року.

Організаційно процес написання бакалаврської роботи складається з таких етапів:

1. *Підготовчого*, який починається з вибору студентом теми й

отримання індивідуального завдання від бакалаврської роботи щодо питань, які необхідно вирішити: ознайомлення зі станом проблеми, збирання фактичних матеріалів, проведення необхідного огляду та аналізу аналогічних розробок та їх застосувань у відповідних галузях тощо;

2. *Основного*, який реалізовується відповідно до вимог щодо організації наукового дослідження і передбачає на основі вивчення досвіду роботи збирання фактичного матеріалу та його опрацювання, викладення тексту роботи згідно з її структурою, формулювання висновків та рекомендацій;

3. *Підсумково-оформлювального*, який завершується орієнтовно за місяць до захисту роботи на засіданні Екзаменаційної комісії. На цьому етапі робота повинна бути повністю виконана та перевірена керівником;

4. *Заключного*, який включає отримання відгуку керівника та рецензії на бакалаврську роботу від кваліфікованого спеціаліста відповідного профілю (за яким виконувалася робота), проведення попереднього захисту на кафедрі та фіксування його результату у протокол засідання кафедри про допуск до захисту і подання роботи до Екзаменаційної комісії (ЕК).

Логічна схема наукового дослідження наочно відображає його послідовність: мотивація; формулювання проблеми дослідження; пошук теоретичної основи розв'язання проблеми; формулювання гіпотез; перевірка гіпотез; розв'язання проблеми (створення теорії).

Відповідно виконання дипломної роботи можна конкретизувати на такі етапи:

1. Обрання, формулювання та затвердження теми.
2. Складання індивідуального календарного плану роботи.
3. Пошук літератури за темою, її аналіз, складання бібліографії.
4. Підготовка першого варіанту теоретичної частини:
 - а) обґрунтування актуальності обраної теми;
 - б) постановка мети і конкретних завдань дослідження;
 - в) визначення об'єкта й предмета дослідження;

г) вибір методів (методик) проведення дослідження.

5. Опис процесу дослідження.

6. Інтерпретація отриманих результатів дослідження.

7. Формулювання висновків.

8. Підготовка тексту, технічне оформлення та подання роботи науковому керівникові.

9. Доопрацювання тексту з урахуванням зауважень керівника.

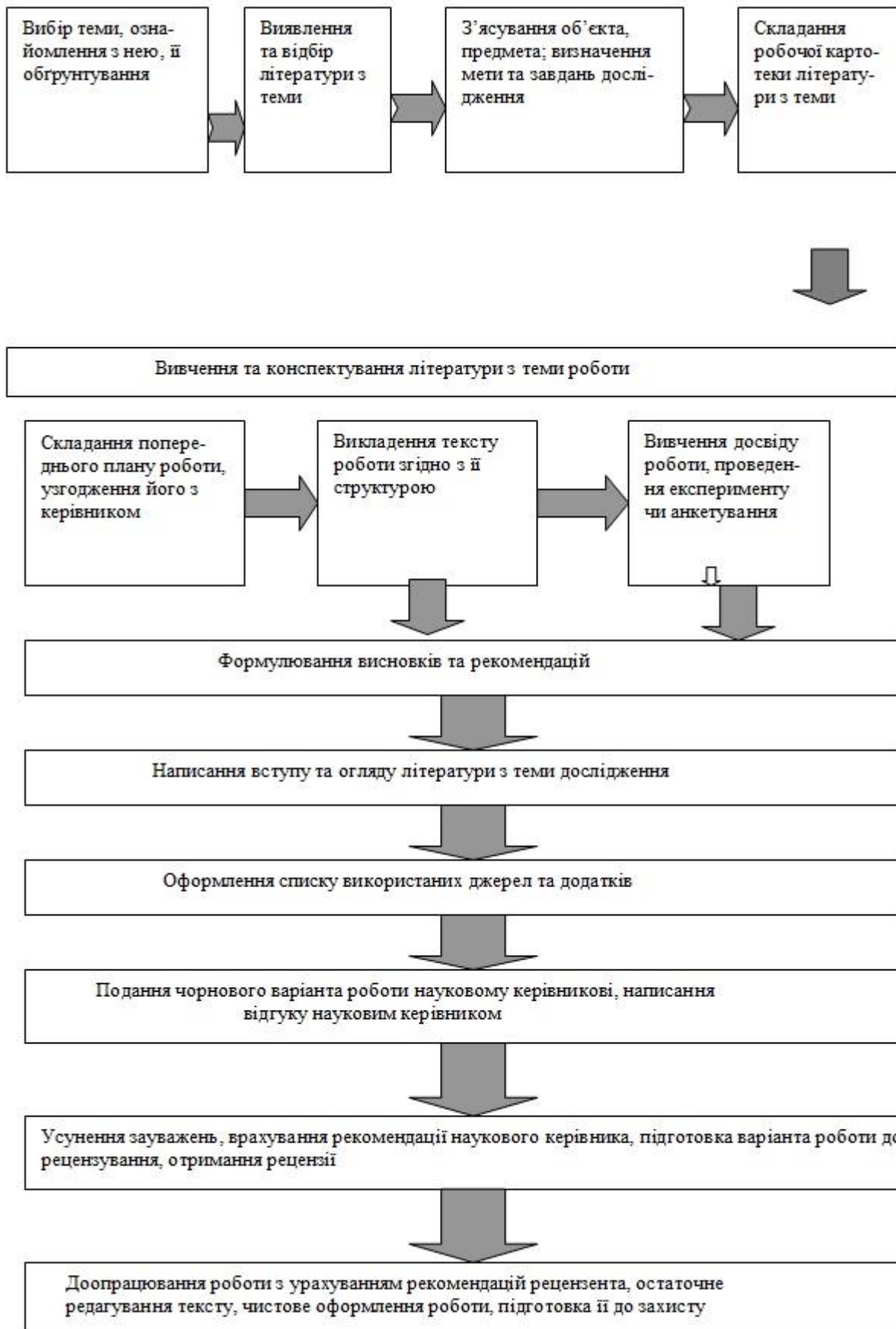
10. Подання остаточного варіанта роботи рецензентові.

11. Підготовка до захисту.

12. Захист у ЕК.

Складання індивідуального календарного плану роботи сприяє своєчасності і якості її виконання, дає змогу уникнути ситуації «браку останньої ночі» перед поданням роботи, а отже, і зайвих переживань. Доцільно скласти план роботи з урахуванням визначених термінів проміжного контролю виконання дипломної роботи. Здобувачі зобов'язані дотримуватися термінів проміжного контролю виконання кваліфікаційної роботи, своєчасно здаючи керівникові роботи виконані завдання.

Алгоритм написання кваліфікаційної (бакалаврської) роботи

План дипломної роботи складається в певному порядку з переліку розділів та розгорнутого переліку питань, які повинні бути висвітлені в кожному розділі. Правильно побудований план служить організаційним принципом в роботі здобувача, допомагає систематизувати матеріал, забезпечує послідовність його викладення.

План кваліфікаційної роботи здобувач складає самостійно, враховуючи задум та індивідуальний підхід, після чого його потрібно узгодити з науковим керівником.

Варто зауважити, що при всьому різноманітті індивідуальних підходів до плану кваліфікаційної роботи традиційним є такий план роботи:

Вступ

Розділ I. (повна назва розділу)

Розділ II. (повна назва розділу)

Розділ III. (повна назва розділу)

Висновок

Список використаної літератури

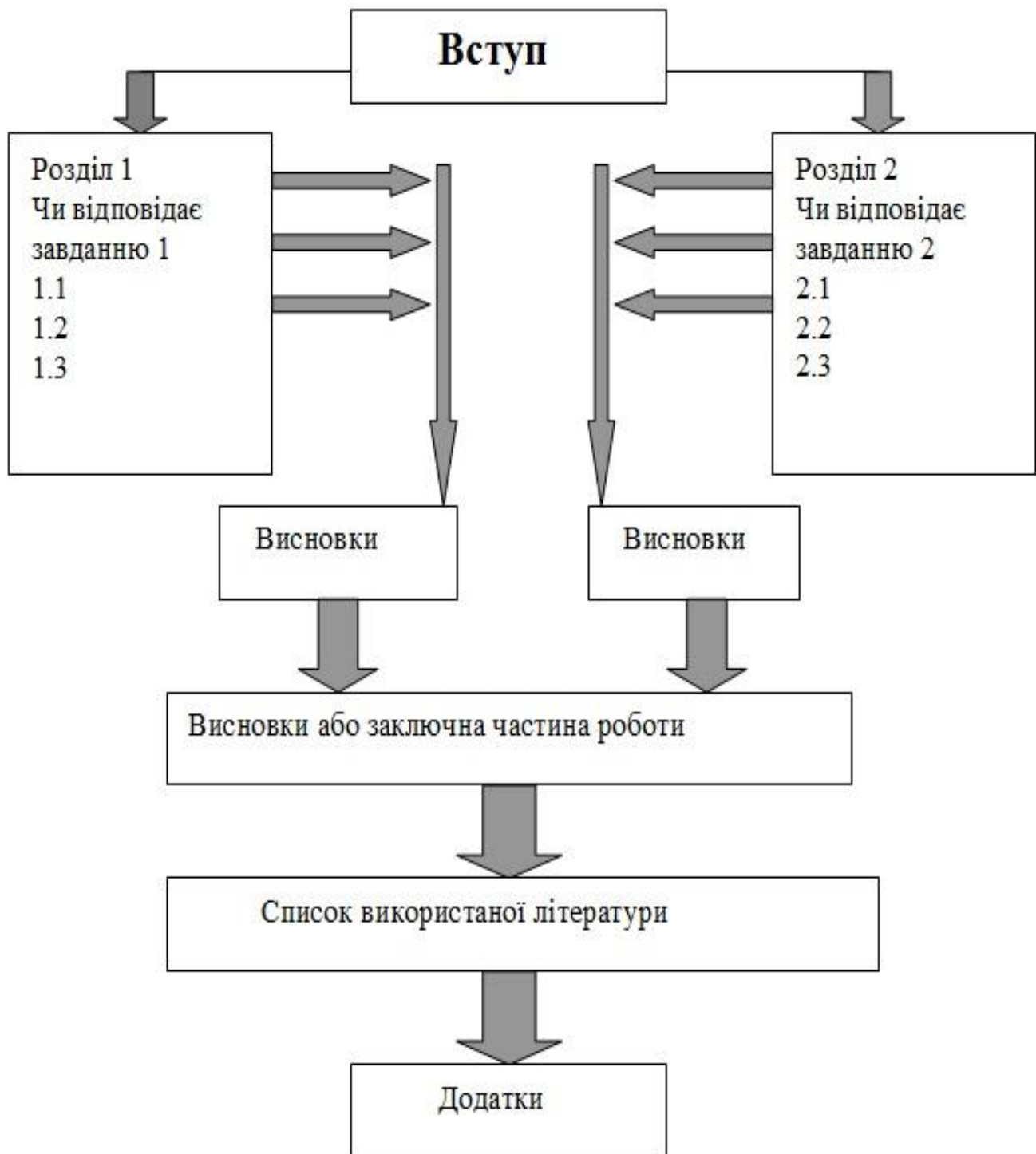
Додатки

Анотації

Згідно з традиційною структурою кваліфікаційної роботи в кожному розділі повинно бути, як правило, по 2-3 підрозділи. Текст розділів та підрозділів повинен збігатися з назвою як за змістом, так і за формою.

В процесі роботи план кваліфікаційної роботи може уточнюватися. Можуть розширитися окремі розділи та підрозділи, з'явитися нові підрозділи зі зібраного матеріалу. Інші підрозділи, навпаки, можуть скоротитися або взагалі зникнути.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи

Пошук наукової літератури за темою є досить копіткою справою, оскільки визначає ступінь інформованості в досліджуваній галузі. Зазвичай, обрання теми дослідження відбувається тоді, коли здобувач уже має певні знання у певній галузі дослідження. Кваліфікаційна робота виконується на основі глибокого вивчення політологічних джерел. Підбір та вивчення літератури для виконання дипломної роботи є одним з найважливіших етапів.

Пошук повинен охоплювати як літературу попередніх років, так і публікації періодичних видань останніх років. Пошук у мережі Інтернет дає змогу отримати найновішу інформацію про стан дослідженості та вивченості проблеми та про головні останні напрямки сучасних досліджень.

Для підготовки роботи необхідно критично ставитися до наукової літератури, зважаючи на те, що існує велика кількість як нових, так і морально застарілих публікацій, які розглядають політологічні проблеми однобічно. Переглядаючи літературу, слід спочатку зупинитися на першоджерелах та монографіях з обраної політологічної проблеми, бажано останніх років видання. Потім можна звернутися до довідників, словників, енциклопедій, підручників, навчальних посібників.

Найдоступнішим та найпоширенішим методом пошуку літератури вважається бібліотечний каталог (алфавітний та систематичний). В алфавітному каталозі необхідну книгу шукають або за її назвою, або за прізвищем її автора. У систематичному – за тематичним принципом, де можна підібрати літературу з конкретної теми. Для цього можна використовувати також каталоги книг, покажчики журнальних статей, спеціальні бібліографічні довідники, тематичні збірники літератури, які періодично випускаються окремими видавництвами.

Поряд із зазначеними літературними джерелами варто використовувати збірники наукових праць, збірники наукових статей та матеріали наукових конференцій з відповідної політологічної проблематики. Огляд літератури поділяється на огляд першоджерел та огляд критичної літератури.

Під час пошуку й аналізу літературних джерел слід заздалегідь потурбуватися про підготовку бібліографії та про коректність посилань у

процесі написання роботи. Доцільно із самого початку готувати список використаних джерел згідно з вимогами до його оформлення на окремих аркушах паперу: це полегшує процес написання й оформлення роботи і гарантує коректність посилань.

Аналіз наукової літератури з теми. Вивчення літератури з вибраної теми краще починати із загальних робіт, щоб отримати уявлення про коло основних питань, притаманних даній тематиці, а вже потім вести пошук нового матеріалу. Причому на першому етапі накопичення інформації слід охопити якомога більше джерел інформації, зміст яких пов'язаний з темою дослідження, а потім поступово «відсіювати» зайві видання.

Однак продуктивнішою є методика, за якою від самого початку роботи над дипломною роботою свідомо обмежується коло джерел, а вивчення починається саме з тих, що мають безпосереднє відношення до теми. Досвід показує, що вивчення надмірного кола джерел призводить до надлишку інформації, на довгий час гальмує вирішення конкретної наукової проблеми (завдання) дослідження.

Прискорити відбір і вивчення літературних джерел може чітка орієнтація здобувача на основні розділи і підрозділи роботи, в котрих будуть вирішуватися конкретні завдання дослідження у межах головної мети. Можна розробити деталізований питальник у межах кожного завдання з тим, щоб послідовно отримати відповіді на питання, які потребують вирішення.

Методика читання наукової літератури суттєво відрізняється від читання художньої літератури. Розрізняють два види читання: «швидке» і «повільне». Перше дає змогу студентові відповісти на запитання, чи варто дану книгу або статтю уважно читати. Друге передбачає поглиблене вивчення джерел, переходячи від простого матеріалу до складного, від книг до статей, від вітчизняних джерел до зарубіжних.

При роботі із науковою літературою обов'язково слід робити виписки, анотації і конспекти, за допомогою яких виділяють найбільш цінну інформацію, стисло викладають зміст інформації в цілому. Кожну статтю чи

монографію слід читати з олівцем у руках. Якщо є власний примірник або ксерокопії журналу, книги, статті, то можна робити позначки на полях. Це суттєво полегшить подальший аналіз літератури.

Загальновизнаним є поетапне вивчення наукових публікацій:

- загальне знайомство з працями в цілому за їх змістом (переліком розділів і підрозділів);
- побіжний перегляд усього змісту;
- читання за послідовністю розміщення матеріалу;
- вибіркове читання певної частини твору;
- виписування тієї частини матеріалу, що зацікавила;
- критичне оцінювання записаного, його редагування і «чистовий» запис як фрагмента тексту майбутньої кваліфікаційної роботи (статті, монографії).

Можна рекомендувати ще й такий спосіб дослідження джерел. Потрібно поділити сторінку зошита вертикальною рисою на дві частини. З лівого боку робити виписки з прочитаного, а з правого – свої зауваження, підкреслюючи особливо важливі місця тексту.

При вивченні літератури не треба прагнути тільки запозичення матеріалу. Паралельно потрібно обмірковувати знайдену інформацію. Цей процес повинен відбуватися протягом усієї роботи над темою, у такому разі власні думки, які виникають при знайомстві з чужими працями, будуть виступати як основа, базис для отримання нового знання.

Варто додати, що при вивченні політологічної літератури з вибраної тематики використовується не вся інформація, а тільки та, яка має безпосереднє відношення до теми кваліфікаційної роботи і тому є цінною та корисною.

Таким чином, критерієм оцінки прочитаного є можливість його практичного використання в дипломній роботі. Вивчаючи літературні джерела, треба достатньо ретельно слідкувати за оформленням виписок, щоб у подальшому було легко ними користуватися. Слід давати повний бібліографічний опис джерел, зазначаючи як загальний обсяг публікації, так і конкретну сторінку, на якій міститься цінний матеріал.

Працюючи над певним питанням чи розділом, варто постійно бачити його зв'язок з проблемою в цілому, а розробляючи ширшу проблему, варто вміти ділити її на частини, кожен продумуючи в деталях.

Аналізуючи літературу, слід відбирати лише *наукові факти* – елементи, які лежать в основі наукового знання, відбивають об'єктивні властивості процесів та явищ. Їм притаманні такі властивості: новизна, точність, об'єктивність і достовірність. На основі наукових фактів визначаються закономірності явищ, вибудовуються теорії і виводяться закони. При відборі фактів слід бути науково об'єктивним. Не можна відкидати факти лише тому, що їх важко пояснити або практично застосувати. Особливо важливі ті з них, які підтверджують основну ідею, концепцію дослідника. Слід уважно вивчати наукові факти і для того, щоб вчасно внести корективи у свою дослідницьку позицію.

Достовірність наукових фактів значною мірою залежить від достовірності першоджерел. Очевидно, що офіційне видання, яке публікується від державних або громадських організацій, установ і відомств, містить матеріали, точність яких не повинна викликати сумнівів. Рівень достовірності наукових публікацій залежить від багатьох чинників, зокрема від цільового призначення та характеру інформації.

Якщо зіставити між собою різні види публікацій, то за зменшенням рівня достовірності їх можна розмістити в такій послідовності: описи винаходів і патенти, наукові монографії, наукові збірники статей, наукові збірники матеріалів конференцій; науково-технічні статті, гуманітарні статті, інформаційні статті та ін.

Про достовірність вихідної інформації можуть свідчити дані про те, які результати наведено в публікації – завершеного чи незавершеного дослідження, а також науковий, професійний авторитет автора, його належність до тієї чи іншої наукової школи. Слід відбирати найавторитетніші джерела, що містять останні дані, точно вказувати, звідки взято матеріал. Однак при відборі матеріалів із літературних джерел слід підходити до них

критично, незважаючи на рівень авторитетності автора.

Особливою формою фактичного матеріалу є *цитати*, що органічно вписуються в текст дипломної роботи при аналізі позицій автора. Їх використовують для того, щоб без перекручень передати думку автора першоджерела, для ідентифікації поглядів при порівнянні різних точок зору та ін. При цьому вибирають найважливіші, найбільш вагомі висловлювання, основні ідеї, які необхідно буде цитувати в дипломній роботі. Виходячи з їх змісту, здобувач здійснює аналіз і синтез, будує систему обґрунтованих доказів. Цитати використовуються і для підтвердження окремих суджень, які висловлює студент.

При цитуванні джерел слід дотримуватися таких правил:

- цитати мають бути точними;
- не можна перекручувати основний зміст поглядів автора;
- використання цитат має бути оптимальним, тобто визначатися потребами

розробки теми дипломної роботи;

- цитати мають органічно «вписуватися» в контекст роботи;
- необхідно точно зазначати джерело цитування: автор та його ініціали;

назва статті чи книги; місце видання; видавництво; рік видання; том; номери сторінок.

Поряд із прямим цитуванням часто використовують переказ тексту першоджерела. У такому разі текст переказу старанно звіряють з першоджерелом.

Вивчення і аналіз літератури вимагає певної культури дослідника. Всі прізвища авторів, які дотримуються єдиної точки зору з того чи іншого питання, необхідно вказати в алфавітному порядку. Адже важко визначити, котрий із учених зробив більший внесок у розробку того чи іншого питання. Алфавітний порядок підкреслює однакове ставлення дослідника до наукових концепцій учених, хоча студент може звернути увагу на те, що дане питання вперше порушив такий-то вчений, що найбільший внесок у даний аспект науки зробив саме цей дослідник і т. ін.

На завершальному етапі роботи з літературою доцільно зробити порівняльний аналіз отриманої інформації. Це дозволить оцінити актуальність, новизну і перспективність інформації. За даними критичного аналізу слід зробити висновки, їх узагальнення дозволить методологічно правильно поставити і сформулювати тему кваліфікаційної роботи, намітити цілі і конкретні завдання.

Контроль за виконанням дипломних робіт. Безпосередній контроль за підготовкою бакалаврської роботи, відповідно до календарного плану, здійснює науковий керівник. Інформація наукових керівників про хід виконання здобувачами бакалаврських робіт заслуховується на засіданнях кафедри двічі впродовж навчального року – у січні та квітні. При цьому визначається спроможність студента справитися з роботою, які у нього виникли труднощі та необхідність вживання заходів щодо їхнього подолання.

Кафедра має право не пізніше як за 20 днів до початку підсумкової атестації рекомендувати відсторонення студента від виконання роботи, якщо вона не буде виконана вчасно з причин його неорганізованості чи недисциплінованості, що обов'язково фіксується в рішенні кафедри. Це є підставою для порушення клопотання про відрахування студента за невиконання навчального плану.

Вимоги до змісту бакалаврських робіт. Зміст кваліфікаційного дослідження повинен відповідати стандартам вищої освіти. Робота має бути актуальною, скерованою на новітні методи теоретичного й експериментального дослідження, розкривати самостійне дослідження автора, відображати практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та впровадження в сферу практичної діяльності.

Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі.

Обсяг бакалаврських робіт

Обсяг та форму бакалаврської роботи визначає кафедра.

1.4. Композиція дипломної роботи

Композиція й оформлення дипломної роботи дають змогу оптимально структурувати матеріал і найкраще донести ідею дослідження, його результати й висновки до читача. Дипломну роботу оцінюють не тільки за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, а й за рівнем загальнометодичної підготовки, що передусім знаходить відображення в її композиції. Кожний автор обирає свій порядок подання наукових матеріалів, що забезпечує внутрішній логічний зв'язок у такому вигляді, який він вважає найкращим і найбільш переконливим для розкриття свого творчого задуму.

Обов'язковими структурними елементами бакалаврської роботи є: титульний аркуш; анотація двома мовами (українською та англійською або німецькою чи французькою); зміст; вступ; основна частину; висновки; список використаних джерел; додатки.

Структура роботи уточнюється в процесі роботи й узгоджується з науковим керівником.

Структура роботи повинна відповідати її змісту: виділення розділів, підрозділів, пунктів спрямоване на висвітлення головної ідеї і підпорядковане внутрішній логіці роботи. Слід стежити, щоб стрижнева ідея роботи не губилася десь у хащах розділів та підрозділів, а її головна думка червоною ниткою проходила через увесь текст.

1.4.1. На титульному аркуші (додаток Б) зазначають найменування навчального закладу, де виконана бакалаврська робота; назву підрозділу; назву кафедри; освітній рівень, на який претендує здобувач; тему бакалаврської роботи; прізвище, ім'я, по-батькові автора; найменування спеціальності; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника; відомості про рецензентів; місто і рік захисту роботи.

В **анотації** (обсяг до півсторінки) лаконічно викладають головний зміст роботи, називають застосований комплекс методик, зазначають головні результати досліджень та їхню практичну спрямованість, що дає змогу оцінити оригінальність та вагомість проведеного дослідження.

Після анотації наводять *ключові слова* (слово або стійке словосполучення, яке має смислове інформаційне навантаження). Ключові слова (від трьох до десяти) подають у називному відмінку, друкують у рядок через кому. На окремій сторінці подають анотацію та ключові слова іноземною мовою.

Перелік умовних позначень (за необхідності).

Такий перелік вводиться, якщо в роботі вжита специфічна термінологія, маловідомі скорочення, нові символи тощо. Перелік друкується двома колонками, у яких ліворуч за абеткою наводять скорочення, праворуч – їхня детальна інтерпретація. Якщо спеціальні терміни, символи, позначення повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифрування наводять у тексті при першому згадуванні.

1.4.2. Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок вступу, усіх розділів, підрозділів та пунктів, висновків, списку використаних джерел, додатків. (*Додаток В. Зразок оформлення змісту бакалаврської роботи*). Зміст зручно оформляти у вигляді таблиці з двох стовпчиків, один із яких містить назви розділів, підрозділів, а інший – нумерацію сторінок; зовнішні межі (рамки) таблиці не відображають.

1.4.3. У вступі (до трьох-чотирьох сторінок) коротко характеризують сутність наукової проблеми, стан її теоретичного та практичного дослідження, значущість для науки, політичну актуальність та підстави для розробки теми, визначають: межі дослідження (предмет, об'єкт, хронологічні рамки), цілі роботи та другорядні задачі; теоретичні основи та базові методи дослідження.

У вступі повинні бути висвітлені такі питання: актуальність теми; об'єкт дослідження; предмет дослідження; мета дослідження; завдання дослідження; короткий огляд літератури, робочі гіпотези дослідження; теоретична основа;

комплекс методів для проведення дослідження, наукова новизна, апробація та публікації.

Актуальність теми – обґрунтування актуальності досліджуваної проблеми, її соціальної значущості. При цьому важливо показати, де пролягла межа між знанням і незнанням з предмета дослідження. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Обов'язково потрібно зазначити роль автора у виконанні цих науково-дослідних завдань.

Наступною складовою вступу є визначення *об'єкта* та *предмета* бакалаврського дослідження. *Об'єкт* дослідження – явище або процес, які обрано для вивчення. *Предмет* дослідження міститься в межах об'єкта, це певна частина чи аспект об'єкта, які безпосередньо досліджуються. Предмет та об'єкт співвідносяться між собою як загальне та часткове. Саме на предмет спрямована увага автора, оскільки він має визначати назву роботи.

Мета як запланований результат відображає спрямованість досліджень і за змістом відповідає назві (темі) роботи. Формулюючи мету, не слід писати “Вивчення...”, “Дослідження...”, оскільки ці слова відповідають засобу досягнення мети, а не самій меті. Мета роботи реалізується через конкретні завдання, які потрібно вирішити для цієї мети.

Завдання дослідження мають включати як теоретичний, так і практичний аспекти роботи, мають чітко показувати що має бути зроблене (які теоретичні аспекти проаналізовані, які теоретичні підходи будуть порівнюватися), щоб досягти мети. Формуються переліком дій: «вивчити...», «проаналізувати...», «встановити шляхи...», «обґрунтувати...», «визначити...», «виявити сутність...», «узагальнити...», «сформулювати пропозиції...» та інші. Вирішення завдань становитиме зміст розділів і підрозділів роботи. Це важливо, тому що назви таких розділів мають відповідати конкретним завданням і результатам дослідження.

Для окремих тем необхідно визначити *хронологічні рамки та територіальні межі* бакалаврської роботи, які визначаються тематикою.

Гіпотеза дослідження – основне припущення щодо очікуваних результатів роботи, що відбиває певний ступінь наукової новизни. Формулюючи гіпотези дослідження, необхідно враховувати, що: гіпотеза не повинна містити поняття, які теоретично або експериментально не можуть бути інтерпретовані; гіпотези слід формулювати як припущення; гіпотезу слід формулювати так, щоб можна було її перевірити, тобто дослідник повинен мати змогу розробити адекватні дослідницькі процедури.

Слід враховувати, що залежно від типу дослідження, яке проводиться в дипломній роботі (пошукове, аналітичне або експериментальне), формулюють і гіпотези різного типу: структурно-описову, функціонально-описову або пояснювальну.

Для перевірки гіпотези здобувач розробляє і описує конкретну процедуру і техніку дослідження, що, у свою чергу, включає визначення методів дослідження і обробки результатів.

Смислова точність і лаконічність є головними вимогами до формулювання мети, гіпотези, об'єкта та предмета дослідження. Слід пам'ятати, що назва теми повинна відповідати меті роботи, містити в собі предмет і вказувати на мету роботи.

Стан наукової розробки. У вказаній частині вступу необхідно з'ясувати основні теоретичні положення, які лягли в теоретико-методологічну основу дипломної роботи. Дається, необхідно дати коротку характеристику найновішої наукової *літератури* та *джерел*, що висвітлюють досліджувану проблематику. із якого можна зробити висновок, якою мірою розкрита тема (розкрита тільки частково або не в тому аспекті), які аспекти вимагають подальшої розробки.

Методи дослідження вказують на шляхи досягнення мети та розв'язання поставлених у роботі завдань, свідчать про достовірність та вірогідність отриманих наукових результатів. Необхідно коротко охарактеризувати методологічну базу дослідження, надати перелік використаних при підготовці роботи методів і методологічних принципів. Усі

дослідницькі методи можна розділити на: *теоретичні методи* та *методи збору емпіричної інформації* (спостереження, експеримент, опитування, аналіз тощо). Від цих двох груп наукових методів слід відрізнити *методи обробки наукових даних* (якісні і кількісні, серед останніх – спеціальні методи математичної статистики).

Обґрунтований вибір методів спирається перш за все на розуміння специфіки об'єкту і предмету дослідження, а ось вже конкретні методики визначаються поставленими задачами і умовами проведення дослідження. Обґрунтування вибору методів дослідження наводиться в програмі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Обов'язково у вступі зазначають нові наукові положення, запропоновані особисто автором. Положення новизни виносяться на захист.

Практичне значення одержаних результатів. У роботі теоретичного характеру вказують про наукове використання отриманих результатів або рекомендації щодо їхнього використання, а з прикладним значенням – висвітлюють результати практичного застосування отриманих результатів або рекомендацій щодо їх використання.

Апробація результатів дослідження (за наявності). Якщо автор брав участь у наукових конференціях, семінарах, засіданнях наукового гуртка і з оголошенням результатів своєї роботи та має цьому підтвердження (опубліковані тези, статті або програма конференції за темою роботи, у якій здобувач брав участь), слід зазначити загальну кількість конференцій, їх назву, рік та місце проведення, а також вказати кількість публікацій із цієї теми.

Бажано, щоб основні положення кваліфікаційної роботи були представлені в наукових публікаціях автора.

Публікації. За наявності друкованих публікацій треба вказати, в яких збірниках наукових праць, матеріалах конференцій були опубліковані положення дипломної роботи.

Структура роботи. У цьому підпункті вказується, що робота складається зі вступу, певної кількості розділів, висновків, списку використаних джерел (вказується кількість), кількість таблиць, рисунків та додатків.

1.4.4. Основна частина дипломної роботи присвячена розкриттю, деталізації, доказу, аргументації основних положень роботи, які були викладені у вступі тезисно. Вона складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Головні вимоги до наукового викладу результатів – точність, чіткість, стислість. Кожен розділ починають з нової сторінки. В основних розділах дипломної роботи автор подає огляд літератури за темою та обґрунтовує вибір напрямку досліджень, наводить методи вирішення задач та їх порівняльні характеристики, описує хід дослідження, з вичерпною повнотою викладає результати власних досліджень, якщо вони одержані. Автор повинен дати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів та порівняти одержані результати з аналогічними результатами вітчизняних та зарубіжних дослідників, обґрунтувати необхідність додаткових досліджень.

Основна частина дипломної роботи складається з *теоретичної* та *практичної* складових наукового дослідження, викладених у кількох розділах. Зокрема у першому розділі *теоретичної частини* роботи подають *огляд літератури* (до 20-30% обсягу роботи) із досліджуваної проблеми та теоретичні міркування автора дипломної роботи. Методологічний розділ роботи являє собою опис тих світоглядних, філософських і загальнотеоретичних позицій, на які спирається автор. Уточнюються наукові категорії та поняття, із якими автор передбачає мати справу. Заголовок цього розділу повинен змістовно відображати сутність проблеми, яка розглядається в дипломній роботі. Дотримуючись принципів послідовного та цілісного викладу наукових матеріалів, слід стисло й лаконічно висвітлити ступінь розкриття проблеми в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі, зазначивши ті питання чи аспекти проблеми, які слід вивчити. Аналізуючи

літературні дані, слід розглянути різні погляди на проблему та висловити власне ставлення до тих чи інших положень.

Дотримуючись принципів наукової етики, необхідно перевірити відповідність посилань і цитувань. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно доцільності проведення досліджень у цій галузі.

У другому розділі теоретичної частини, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, розробляють загальну методологічну базу проведення дослідження. У спеціально-теоретичному розділі роботи автор аналізує обрану проблему за допомогою концепцій, науково-категоріального апарату відповідних спеціальних та галузевих (політологічних) теорій.

У розділах *практичної частини* дослідження описують власне емпіричні чи експериментальні дослідження та їх результати. Подають детальний опис методик дослідження та окремих методів, які застосовувалися у процесі роботи. У третій частині роботи, як правило, дається діагностика проблемної ситуації, аналізуються реальні політичні процеси чи явища в їхньому кількісному або якісному вимірі та динаміці, міститься опис програми дослідження.

Кожен розділ необхідно завершити короткими висновками зі стислим викладенням наведених у розділі наукових результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначущих подробиць (обсягом до 1 стор.). Висновки мають бути науково обґрунтованими, самостійними, грамотно викладеними.

Розділи повинні мати бібліографічні посилання на літературу, що дозволяє аналізувати власні дані та порівнювати їх з даними інших джерел.

1. 1.4.5. Висновки (заключну частину роботи називають “Висновки” або “Висновки та рекомендації” (обсяг 3-6 стор.). *Загальні висновки* роботи не є механічною сумою висновків, зроблених наприкінці розділів, у них міститься те нове, істотне, що становить кінцеві результати дослідження. Висновки повинні містити чіткий виклад найбільш важливих результатів дослідження з пропозиціями та побажаннями щодо подальшого дослідження певної теми. У висновках можуть міститися і практичні

рекомендації, що впливають із проведеного дослідження. У Висновках коротко описують результати, отримані у процесі роботи, наводять головні наукові та практичні результати досліджень, аргументуючи кількісними та якісними показниками, зазначають, наскільки підтвердилася гіпотеза. Висновки повинні інформувати про досягнення мети дослідження й виконання конкретних поставлених завдань. У висновках необхідно зазначити не тільки позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, але й проблемні питання, а також конкретні рекомендації щодо їхнього усунення. Ознайомлення з текстом висновків повинно сформулювати уявлення про ступінь реалізації автором бакалаврської роботи поставленої мети і завдань. Доцільно висловити власне бачення подальших перспектив дослідження проблеми.

1.4.6. Список використаних джерел (додаток Д). включає літературу, використану під час написання дипломної роботи, у тому числі нормативно-правові акти, статистичні збірники, законодавчі акти тощо. Бажано посилатися тільки на останні видання, якщо та чи інша книга витримала кілька видань. Список подають за алфавітним принципом: український алфавіт береться за основу для подання літератури, написаної кирилицею, англійський – для літератури латинських абеток. Список не може містити менше, ніж 35 найменувань (монографії, статті, збірники тощо).

У тексті посилання позначається цифрою у квадратних дужках відповідно до номера джерела у списку використаних джерел, наприклад [5] чи [35; 123]. Якщо в тексті вжито цитату, необхідно, окрім посилання на літературне джерело, зазначити сторінку, наприклад [123, с.24]. Список відбиває самостійну творчу діяльність здобувача.

1.4.7. Додатки дипломної роботи містяться у разі необхідності і представляють об'ємні статистичні дані, схеми, графіки, інструментарій дослідження; інструкції та методики, застосовані в процесі виконання роботи; результати досліджень (у зведених таблицях); таблиці проміжних цифрових даних термінологічні глосарії; міні-словники; карти; ілюстрації;

тощо. Додатки нумеруються великими літерами. На кожний додаток повинно бути посилання в тексті, наприклад, «...розміщення східнослов'янських племен» (дод. Б)». При повторному згадуванні використовують вислів «(див. додаток Б)». Найбільш показові, на думку автора, таблиці та графіки можуть міститися і безпосередньо у тексті роботи.

Розділ 2

ЯК ОФОРМИТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ

2.1. Мова і стиль кваліфікаційного дослідження

Дипломна робота є науковим дослідженням, тому має характеризуватися не лише високим рівнем змісту, відповідною структурою, а й оформленням. Одночасно з написанням тексту дослідження здійснюється процес його оформлення. Пошук оптимальної форми наукової праці відбувається на кожному етапі дослідження, а не лише на останньому.

Особливі вимоги висуваються до мови і стилю викладу матеріалу. Мовне оформлення тексту повинне відповідати головним вимогам наукового викладу. Культура мови — один з найважливіших показників культури студента-випускника. Тому мові і стилю кваліфікаційної роботи потрібно приділяти серйозну увагу.

Текст бакалаврської роботи повинен бути стислий, точний та логічно послідовний. Текст викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, необхідний для службових документів. Потрібно користуватися усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, дотримуватися прийнятої наукової термінології, умовних символів та скорочень, уникати діалектизмів, засобів художньої літератури, нових іншомовних запозичень тощо, якщо вони не є предметом дослідження.

За своєю природою наукова мова достатньо сильно відрізняється від мови художньої літератури. Вона вимагає точності вираження, максимальної стислості, строгої логічності, заперечує будь-які «домислення». Мова і стиль кваліфікаційної роботи як частина писемної наукової мови склалася під впливом так званого академічного етикету, сутністю якого є інтерпретація власної і запозичених точок зору з метою обґрунтування наукової істини.

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладення матеріалу. Науковий виклад складається головним чином з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження

фактів. Для наукового тексту характерними є завершеність, цілісність і зв'язність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків тут є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на:

- послідовність думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже*);
- заперечення (*проте, тимчасом як, але, у той час як, а втім, аж ніяк*);
- причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*);
- перехід від однієї думки до іншої (*раніше ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимося на..., розглянувши..., перейдемо до..., необхідно зупинитися на..., необхідно розглянути...*);
- результат, висновок (*отже, значить, як висновок, на закінчення зазначимо, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, слід сказати*).

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники та дієприкметники (*даний, той, такий, названий, зазначений*).

Для наукового тексту характерними є цілеспрямованість і прагматизм. Емоційні мовні елементи тут практично виключаються. Ціну мають лише точні, отримані в результаті тривалих спостережень і наукових експериментів відомості та факти. Це обумовлює точність їх словесного вияву і, отже, використання спеціальної термінології.

Володіння мовою спеціальності, основу якої становить впорядкована і стандартизована термінологія, – один з основних показників наукового рівня здобувача. Через термін не тільки пізнається наукове поняття і логіка наукового мислення, а й логіка самої науки. Завдяки спеціальним термінам стає можливим у короткій та економній формі давати розгорнуті визначення і характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ. Зазначимо, що науковий термін – це не просто слово, а втілення сутності даного явища. Тому не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію, пам'ятаючи, що кожна галузь науки має свою, притаманну тільки їй, термінологічну систему і прагне до

встановлення точних однозначних термінів, що відповідають її сучасному стану. Не використовуються в науковому тексті професіоналізми, жаргонні й побутові вирази.

Вельми специфічною є також фразеологія наукової прози, її функція, – з одного боку, визначити логічні зв'язки між частинами висловлювань (*можна навести результати..., як показав аналіз..., на підставі отриманих даних..., підсумовуючи сказане..., звідси випливає, що... та ін.*), з іншого боку, в поширеній формі позначати певні поняття, виконуючи, по суті, роль термінів (*інформатизація суспільства, документно-комунікаційна система та ін.*).

Є також деякі особливості наукової мови, котрі суттєво впливають на мовнотипістичне оформлення кваліфікаційного дослідження. Насамперед слід зазначити наявність великої кількості іменників із абстрактним значенням, а також віддієслівних іменників (*дослідження, розгляд, вивчення та ін.*).

У науковій прозі широко послуговуються відносними прикметниками, оскільки саме вони на відміну від якісних дають змогу з граничною точністю вказувати достатні і необхідні ознаки понять. Як відомо, не можна утворювати форми ступенів порівняння відносних прикметників. У науковому тексті, використовуючи якісні прикметники, перевагу віддають аналітичним формам вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня часто використовують слова «найбільш», «найменш».

Особливістю мови наукової прози є також прагнення уникнути експресії. Звідси домінуюча форма оцінки – констатація ознак, притаманних слову, яке визначають. Тому більшість прикметників є тут частинами термінологічних виразів. Так, правильно замінити прикметник «наступні» займенником «такі», який всюди підкреслює послідовність перерахування особливостей і прикмет.

Дієслово і дієслівні форми несуть у тексті особливе інформаційне навантаження.

Автори наукових праць звичайно пишуть «проблема, яка розглядається», а не «проблема, яка розглянута». Ці дієслівні форми служать для окреслення постійної ознаки предмета (у наукових законах, закономірностях, встановлених раніше або в процесі даного дослідження), вони використовуються також при

описі ходу дослідження, доведення.

Широко вживаються також дієслівні форми недоконаного виду минулого часу дійсного способу, бо вони не фіксують ставлення до дії, яка описується, на момент висловлювання. Рідше використовують дієслова умовного і майже ніколи —наказового способу. Часто послуговуються зворотними дієсловами, пасивними конструкціями, що обумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження (наприклад, *«У даній статті розглядаються...», «Передбачено виділити додаткові чинники...»*).

У науковій мові дуже поширені вказівні займенники *«цей», «той», «такий»*. Вони не тільки конкретизують предмет, а й зазначають логічні зв'язки між частинами висловлювання (наприклад, *«ці дані служать достатньою підставою для висновку...»*). Займенники *«щось», «дещо», «що-небудь»* через неконкретність їх значення в тексті, як правило, не використовуються.

Певні особливості має синтаксис наукової мови. Оскільки вона характеризується логічною послідовністю, тут окремі речення і частини складного синтаксичного цілого, всі компоненти (прості та складні), як правило, дуже тісно пов'язані один з одним, кожен наступний впливає з попереднього або є наступною ланкою в розповіді чи міркуваннях. Тому для наукового тексту, який потребує складної аргументації і виявлення причинно-наслідкових залежностей, властиві складні речення різних видів з чіткими синтаксичними зв'язками. Звідси розмаїття складених сполучників підрядності *«завдяки тому, що», «тоді як», «тому що», «замість того щоб», «з огляду на те, що», «зважаючи на те, що», «внаслідок того, що», «після того, що», «в той час як»* та ін. Особливо часто використовуються похідні прийменники *«впродовж», «відповідно до...», «згідно з...», «у результаті», «на відміну від...», «поряд з...», «у зв'язку з...»* та ін.

У науковому тексті частіше зустрічаються складнопідрядні, ніж складносурядні речення. Це пояснюється тим, що підпорядковуючі конструкції відбивають причинні, часові, наслідкові, умовні і тому подібні відношення, а також тим, що окремі частини у складнопідрядному реченні тісно пов'язані між

собою. Складносурядні ж речення використовуються для констатації; їх частини немовби нанизуються одна на одну, утворюючи своєрідний ланцюг, окремі ланки якого відносно незалежні і легко піддаються перегрупованню. А це не властиво для наукового тексту.

Безособові, неозначено-особові речення в тексті наукових робіт вживаються при описі фактів, явищ та процесів. Називні речення використовуються в назвах розділів, підрозділів і пунктів, у підписах під рисунками, діаграмами, ілюстраціями.

Писемна наукова мова має й суто стилістичні особливості. Об'єктивність викладу – основна її стилістична риса. Звідси наявність у тексті наукових праць вставних слів і словосполучень на позначення ступеня достовірності повідомлення. Завдяки таким словам інший чи той факт можна подати як достовірний (*дійсно, насправді, зрозуміло*), припустимий (*треба гадати, очевидно*), можливий (*можливо, ймовірно*).

Обов'язковою вимогою об'єктивності викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті цю умову можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень (*«за повідомленням», «за відомостями», «як свідчить», «на думку», «за даними», «на нашу думку» та ін.*).

Діловий і конкретний характер опису явищ, які вивчаються, фактів, процесів майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вигуки. У науковій мові вже досить чітко сформувалися певні стандарти викладення матеріалу. Так, експерименти описуються звичайно за допомогою особових дієслівних форм на *-но і -то (одержано, вирішено, проаналізовано та ін.)*. Використання подібних синтаксичних конструкцій дає змогу сконцентрувати увагу читача тільки на самій дії. Суб'єкт дії при цьому залишається невизначеним, оскільки вказівка на нього в такого роду наукових текстах не обов'язкова.

Стиль писемної наукової мови – це безособовий монолог. Тому виклад звичайно ведеться від третьої особи, бо увага зосереджена на змісті та логічній

послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Порівняно рідко використовуються форми першої і зовсім не використовуються – другої особи займенників однини. Авторське «я» ніби відступає на другий план. Нині стало неписаним правилом у тексті замість «я» використовувати «ми» з огляду на те, що вираз суб'єкта авторства як формального колективу надає викладу більшої об'єктивності. Справді, вираз авторства через «ми» дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку. І це цілком зрозуміло, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція, колективність творчості, комплексний підхід до вирішення проблем.

Займенник «ми» та його похідні якнайкраще передають й відтінюють ці тенденції. Ставши фактом наукової мови, займенник «ми» зумовив цілу низку нових похідних словосполучень, наприклад, «на нашу думку». Проте нагромадження в тексті займенника «ми» справляє малоприємне враження. Тому автори наукових праць використовують й інші звороти без цього займенника, зокрема конструкції з неозначено-особовими реченнями (*«Спочатку проводять відбір об'єктів для аналізу, а потім встановлюють їх відповідність за розмірами еталонів...»*). Аналогічну функцію виконує речення з безособовими дієприслівними формами на *-но* і *-то* (*«Розроблено комплексний підхід до вивчення...»*), в якому відпадає потреба у фіксації суб'єкта дії, що тим самим дає змогу уникати в тексті особових займенників.

Якостями, котрі визначають культуру наукової мови, є точність, ясність і стислість. Смислова точність – одна з головних умов забезпечення наукової та практичної значущості інформації, вміщеної в тексті. Недоречно вжите слово може суттєво викривити смисл написаного, призвести до подвійного тлумачення тієї чи іншої фрази, надати всьому тексту небажаної тональності. На жаль, автори не завжди досягають правильного слововживання: недбало добираючи слова, спотворюють висловлену думку; припускаючись лексичних помилок, позбавляють наукову мову точності та ясності.

Ще одна необхідна якість наукової мови – її ясність. Ясність – це вміння писати доступно і дохідливо. Практика показує, що особливо багато неясностей

виникає там, де автори замість точних кількісних значень використовують слова і словосполучення з невизначеним або занадто узагальненим значенням. Дуже часто автори пишуть *«та ін.»*, не знаючи, як продовжити перелік, або вводять до тексту словосполучення *«цілком очевидно»*, коли не можуть викласти інших аргументів. Звороти *«відомим чином»* або *«спеціальним методом»* нерідко засвідчують, що автор у першому випадку не знає яким чином, а в другому — який саме метод.

Здебільшого порушення ясності викладу викликане намаганнями окремих авторів надати своїй праці уявної науковості. Звідси і зовсім непотрібна наукоподібність, коли простим усім добре відомим предметам дають ускладнені назви. Причиною неясності висловлювання може стати неправильне розташування слів у реченні. Нерідко доступність і дохідливість називають простотою. Простота викладу сприяє тому, що текст читається легко, думки автора сприймаються без ускладнень. Проте не можна ототожнювати простоту і примітивність. Не слід також плутати простоту із загальнодоступністю наукової мови. Популяризація тут виправдана лише в тих випадках, коли наукова праця призначена для масового читача. Головне у мовностилістичному оформленні тексту полягає в тому, щоб її зміст за формою викладу був доступний для того кола вчених, на яких ця праця розрахована.

Стислість – третя необхідна й обов'язкова якість наукової мови. Реалізація цієї якості означає вміння уникнути непотрібних повторів, надмірної деталізації і словесного мотлоху. Кожне слово і вираз служать тут тій меті, яку можна сформулювати так: не тільки якомога точніше, а й якомога стисліше донести сутність справи. Тому слова і словосполучення, які не несуть смислового навантаження, мають бути повністю виключені з тексту.

Багатослів'я, або мовна надмірність, найчастіше виявляється у вживанні зайвих слів. Щоб уникнути багатослів'я, необхідно передусім боротися із плеоназмами, коли до тексту вповзають непотрібні слова. Вони свідчать не тільки про мовну недбалість її автора, а й часто вказують на нечіткість його уявлення про предмет дослідження або на те, що він просто не розуміє точного

сенсу слів, узятих із чужої мови. До мовної надмірності слід віднести вживання без потреби чужомовних слів, які дублюють українські і тим самим не виправдано ускладнюють вислів.

Інший різновид багатослів'я – тавтологія, тобто повторення одного й того ж іншими словами. Багато наукових текстів переповнено повтореннями однакових або близьких за значенням слів.

Окрім лексичних форм багатослів'я трапляються і стилістичні вади, серед яких переважають канцеляризми, що засмічують мову, надаючи їй казенного відтінку. Особливо часто канцеляризми потрапляють у наукову мову через недоречне використання так званих прийменникових сполук, позбавляючи її емоційності і стислості (*у справі, по лінії, за рахунок, в частині*).

Буває, що в тексті виникає необхідність назвати у певній послідовності технологічні операції, трудові прийоми тощо. У таких випадках звичайно використовують складні безсполучникові речення, в першій частині яких містяться слова із узагальнюючим значенням, а в наступних – такі, що за пунктами конкретизують зміст першої частини. При цьому рубрики переліку будуються однаково, подібно до однорідних членів з узагальнюючими словами. Порухення однаковості рубрик у переліку – доволі поширений недолік мови.

При написанні дипломних робіт необхідно додержуватись єдності термінів і визначень понять. Для цього інколи на початку тексту подається перелік термінів і їх позначень, а також абревіатур.

У дипломній роботі можна використовувати лише загальноприйняті скорочення. Якщо в роботі вжито маловідомі скорочення чи символи, то їхній перелік слід подати окремим списком. «Список скорочень слів і термінів» друкують двома колонками: у лівій колонці в алфавітному порядку скорочення, у правій – їх розшифровку; його розміщують перед Вступом.

Під час виконання дипломної роботи слід дотримуватися таких вимог: чіткість побудови та викладу матеріалу; логічна послідовність; переконливість і достатність аргументації; лаконічність і точність визначень та формулювань; конкретність результатів дослідження; обґрунтованість висновків та

рекомендацій.

Науковий керівник має право повертати роботи, неохайно оформлені, з граматичними помилками і грубими стилістичними огріхами.

2.2. Загальні вимоги до оформлення дипломної роботи

Оформлення бакалаврської роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт. Обсяг дипломної роботи – 55-70 сторінок комп'ютерного набору. Список використаної літератури і додатки в обсяг роботи враховуються. Всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Текст роботи набирають на комп'ютері через 1,5 міжрядкові інтервали (29–30 рядків на сторінці), друкують за допомогою принтера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм). Бажано використовувати ксероксний папір. Шрифт текстового редактора – Word Times New Roman або може бути замінено іншим подібним шрифтом чи іншим редактором, розмір 14 мм. Поля: зліва – не менше 25 мм, справа – не менше 10 мм, зверху і знизу – не менше 20 мм. Шрифт друку повинен бути чітким, щільність тексту однаковою. Для виділення окремих місць допускаються також курсив, напівжирний курсив і напівжирний шрифт.

Друкарські помилки, помилки в написанні й неточності, які виявилися в процесі написання дипломної роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним або рукописним способом.

Джерела: 50-80 позицій, серед них мінімум 3 – іноземними мовами. Іноземна література розташовується наприкінці Списку.

Робота подається до захисту у переплетеному вигляді.

2.3. Правила оформлення тексту

Оформлення розділів (підрозділів). Текст основної частини дипломної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин дипломної роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ 1», «РОЗДІЛ 2», «РОЗДІЛ 3», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» – друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту звичайним шрифтом. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. Переніс слів у заголовках не допускається. Відстань між заголовками (за винятком заголовка пункту) і наступним текстом роботи повинна бути в розмірі подвійного міжрядкового інтервалу. Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки (крім назв підрозділів і пунктів у межах розділу). Не допускається розташування назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї міститься лише один рядок тексту. Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервалам.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів і т. д. подають арабськими цифрами без знаку №. Нумерація сторінок дипломної роботи має бути наскрізною (включаючи ілюстрації) і проставлятися у правому верхньому куті аркуша без крапки. *Першою сторінкою* дипломної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номер сторінки не проставляють. На наступних сторінках дипломної роботи номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Нумерація сторінок проставляється, починаючи зі «Вступу».

Номер розділу проставляють після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад „2.3.” (третій підрозділ другого

розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункта складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад «1.2.3.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

2.4. Правила оформлення таблиць

Таблиці використовують для подання цифрового матеріалу або іншої інформації. Вони мають другорядне значення або цілком запозичені) в межах розділу або наскрізно по всій роботі.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. Допускається розміщення таблиці уздовж довгої сторони листа таким чином, щоб вона читалася при повороті його на 90 градусів по годинниковій стрілці.

Якщо всі показники, наведені в таблиці, виражені в однакових одиницях виміру, то найменування цієї величини виміру вказується над таблицею праворуч. Якщо в таблиці вказуються дані у відсотках, необхідно зазначити, відносно чого (опитаних або тих, хто відповів на запитання тощо) ці відсотки наведені (напр., «дані наведені у відсотках до опитаних»).

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над нею і друкують симетрично до тексту. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують надпис «Таблиця» із зазначенням її номера. Слово «Таблиця» вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють, крапку в кінці не ставлять. Заголовки таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки й підзаголовки граф зазначають в однині.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на інший аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Якщо таблиця переходить на наступну сторінку, то над іншими частинами пишуть «Продовження таблиці» із зазначенням номера. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах одної сторінки.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих в додатках. Таблиці потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком додатків). Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2.» (друга таблиця першого розділу або порядкового номера у випадку наскрізної нумерації).

Під таблицею вказується джерело даних.

На всі таблиці повинні бути посилання у тексті. Якщо у тексті посилаються на дані таблиці, то в логічно зручному місці в круглих дужках зазначають (Табл. 1.1.) або записують «...як це видно з Табл.1.1.». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. Табл. 1.3».

2.5. Правила подання ілюстрацій

Крім таблиць у роботі можуть використовуватися ілюстрації. Ілюстрації (схеми, креслення, діаграми, графіки, фотографії, рисунки) повинні відповідати тексту, а текст – ілюстраціям.

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) потрібно розташовувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Рисунки можуть розміщуватися як на окремих аркушах, а також безпосередньо в тексті роботи. На всі ілюстрації повинні бути посилання у тексті. Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно зробити певні посилання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав.

Діаграми та графіки застосовують для унаочнення результатів статистичного опрацювання даних, одержаних у процесі дослідження. Графіки, як правило, повинні мати координатні вісі і координатну сітку. На координатних осях графіка необхідно наносити значення змінних величин у вигляді шкал у лінійних або нелінійних масштабах. Найменування одиниці виміру розміщується за полем графіка. Назва графіку – у нижньому правому куті.

Ілюстрації повинні мати назву, яку розташовують безпосередньо під зображенням. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисуночний надпис). Підпис ілюстрації має такі основні елементи: скорочене слово рисунок – «Рис.»; яке разом із назвою ілюстрації розташовують після пояснювальних даних (наприклад: «Рисунок 4.2. Діаграма розвитку...»); порядковий номер ілюстрації – арабськими цифрами без знака № – “Рис. 1.1.”; назву ілюстрації; експлікацію, яка пояснює значення цифр і позначень на ілюстрації.

Ілюстрації позначаються словом «Рисунок...»,

Ілюстрації нумеруються послідовно наскрізно по всій роботі. Ілюстрації потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації в межах розділу повинен складатися з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, другий рисунок третього розділу позначається як «Рисунок 3.2» або «Рис. 3.2». Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «Рис. 1.2».

У дипломних роботах з політології можуть використовуватись також формули та рівняння, оскільки до дослідження політичних процесів все активніше застосовують методи математичного моделювання. формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище й нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка. Формули та рівняння у тексті слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння

складається з номера розділу й порядкового номера формули (рівняння), відокремлених крапкою. Наприклад: третя формула першого розділу позначається як «(1.3)». Номер формули зазначають на рівні формули в дужках у крайньому правому положенні у рядку.

Пояснення значень кожного символу й числового коефіцієнта потрібно давати з нового рядка. Перший рядок пояснень починають з абзацу словом «де» без двокрапки. Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

2.6. Оформлення додатків

Додатки є продовженням дипломної роботи. У додатках вмішують матеріал, який не може бути послідовно розташований в основній частині через великий обсяг. Додатки потрібно оформлювати як продовження рукопису на подальших сторінках, розташовуючи відповідно до появи посилань на них у тексті. Кожен додаток починається з нової сторінки і має свій заголовок та номер (якщо додатків два чи більше). Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Наприклад: Додаток А; Додаток Б. Якщо у тексті один додаток, то він позначається як Додаток А. Додатки можуть бути поділені на окремі розділи: “Додаток А.3”, “Додаток А.3.1” (або цифрами).

Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої прописної друкується слово “Додаток ____”. В наступному рядку малими літерами (з першої прописної) посередині рядка друкується заголовок додатка.

Додатки мають спільну нумерацію з рештою сторінок роботи. Їх нумерують, як і сторінки роботи – у верхньому правому кутку.

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатків, нумерують у межах кожного додатка. Наприклад: третій рисунок Додатка А позначається як «Рисунок А.3».

2.7. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні кваліфікаційної роботи необхідно наводити посилання на джерела, на основі яких розробляються політологічні проблеми, завдання, питання. Такі посилання дають змогу відшукати джерела і перевірити достовірність відомостей про цитування, допомагають з'ясувати їх зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні публікації джерел. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли наявний у них матеріал не включений до останнього видання. При використанні у роботі статистичних даних, таблиць, ілюстрацій тощо обов'язковими є посилання на першоджерела.

Посилаючись на літературні джерела, інформацію з яких використано у дипломній роботі, слід дотримуватися таких правил.

У разі посилання в дипломній роботі на наукові праці, ініціали їхніх авторів пишуть перед прізвищем; у бібліографічному описі на першому місці ставлять прізвище, а потім – ініціали.

Використовуючи матеріали і відомості з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела, на яке зроблено посилання. Посилання в тексті на джерела в цілому варто зазначати порядковим номером за переліком використаних джерел, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «...у працях [1–7]...»; «...у працях [1; 7; 23]...». Коли в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, необхідно наводити посилання у квадратних дужках з обов'язковою вказівкою номера сторінки, наприклад, [11, с. 203-204]. При цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному номеру у списку літератури. У випадку, коли у роботі посилання на книгу одного автора наводяться на одній сторінці одне за одним, перше посилання на сторінці оформлюється згідно правил, а замість наступного пишуть слова «Там само» або «Там же» і вказують сторінку, якщо вона не співпадає зі сторінкою попереднього посилання. Для видань латиницею треба вказувати «Ibid».

Задля підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Пряме цитування конкретного джерела не повинно перевищувати 1–2 абзаців. Кількість прямих цитат на одній сторінці роботи, як правило, не повинна перевищувати 2–3. Не потрібно подавати цитати у висновках.

Цитуючи, слід вказати джерело, з якого взято цитату, і точно зазначити сторінку.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками й наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. В цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців під час цитування допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Їх ставлять у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело (наприклад, [4, 35]);

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точними у викладенні думок автора, коректними щодо оцінювання його позиції та давати відповідні посилання на джерело;

г) якщо необхідно виявити ставлення автора (вказати у дужках ініціали) бакалаврської роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після

них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

д) якщо автор дипломної роботи виділяє деякі слова, то робиться відповідне застереження, наприклад: (курсив мій. – С. М.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розрядка моя. – С. М.).

е) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо це знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивної праці, а недостатнє знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до ДСТУ 3582–2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ).

Список використаних джерел оформляють відповідно до існуючих вимог та подають після Висновків. Список можна розміщувати у порядку посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків.

Після інформації про автора та назви джерела подають інформацію про те, де, хто і коли видав книгу. Скорочено подають назви столиць та інших великих міст (наприклад, “Львів”, “Харків”, проте “К.”, “М.”, “СПб”, “N.Y.”), зазначають назву видавництва коротко, без лапок, опускаючи слово “видавництво” (наприклад, Київ : Основи, Львів : Просвіта, Вид-во Львів. ун-ту), після назви видавництва ставлять кому (,) і подають рік видання (наприклад, Львів : Каменяр, 2023), зазначають обсяг книги (наприклад, 483 с.) чи у разі бібліографічного опису статей подають сторінки, на які посилаються (наприклад, С. 34–63).

У разі посилання на джерела, опубліковані у всесвітній комп’ютерній мережі Internet (World Wide Web), слід використовувати стиль, прийнятий Міжнародною організацією стандартизації: 1) опис джерела наводять згідно із загальними вимогами; 2) у квадратних дужках вказують дату цитування ([Цит. 2025, 5 січня] – для україномовних джерел, [Cited 2025, 12 June] — для

англомовних; 3) зазначають адресу сторінки: URL: <http://www.franko.lviv.ua/general/aboutu.html>.

2.8. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи

1. Зміст роботи не відповідає плану дипломної роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.
2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.
3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.
4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.
5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження.
6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності проблеми.
7. Не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики), поверхово висвітлено стан практики.
8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.
9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.
10. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.
11. Як ілюстративний матеріал використано таблиці, діаграми, схеми, запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті.
12. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.

Загалом, кваліфікаційна робота повинна бути написана чіткою і грамотною мовою без орфографічних і синтаксичних помилок у тексті й арифметичних неточностях у таблицях і розрахунках.

Зміст роботи не слід викладати занадто довгими пропозиціями, оскільки простота і доступність написаного тексту є гідністю здобувача і свідчать про оволодіння ним сутності досліджуваної проблеми.

Розділ 3

ЯК ЗАХИСТИТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ

3.1. Підготовка до захисту

Підготовка до захисту та захист є логічним завершенням виконання дипломної роботи.

Здобувачеві необхідно періодично (за обопільною домовленістю приблизно раз у тиждень) інформувати наукового керівника від кафедри про хід підготовки дипломної роботи, консультуватися з теоретичних і практичних питань, що викликають ускладнення або сумніви, обов'язково доводити до відома керівника про можливі відхилення від затвердженого плану-графіка і пам'ятати, що в наукового керівника від кафедри є інші спеціалісти і затримка окремих етапів кваліфікаційної роботи порушує терміни, може негативно відобразитися на якості і навіть привести до зриву планомірного навчального процесу.

Після отримання остаточного варіанту роботи науковий керівник від кафедри складає письмовий «Відгук» на неї, у якому всебічно характеризує якість дипломної роботи, ступінь її готовності, відповідність вимогам, відзначає позитивні сторони, особливу увагу звертає на наявні недоліки і рекомендує допустити кваліфікаційну роботу до захисту.

Якщо здобувач має потребу в додаткових консультаціях з окремих специфічних питань теми своєї роботи, то на його прохання завідувач кафедри може призначити йому додаткового консультанта, крім наукового керівника від кафедри. Науковий керівник від кафедри і консультант затверджуються наказом ректора університету.

Бакалаврські роботи проходять попередній захист на засіданні кафедри за встановленим графіком, але не пізніше як за місяць до початку підсумкової атестації.

Попереднім захистом бакалаврської роботи може вважатися, за рішенням кафедри, виступ та участь студента у наукових конференціях – університетських, міжуніверситетських, всеукраїнських тощо.

На попередній захист здобувач повинен подати віддрукований та перевірений науковим керівником текст роботи. Захист проводиться на засіданні кафедри за обов'язкової присутності завідувача кафедри та наукового керівника і передбачає такі процедурні етапи:

- виступ автора бакалаврської роботи з повідомленнями про основні положення роботи;
- детальні відповіді студента на усні та письмові запитання членів кафедри щодо змісту й суті роботи;
- виступ наукового керівника про якість виконання роботи, про можливість допуску роботи до захисту перед ЕК. Кафедра робить висновки про готовність роботи до захисту перед ЕК, встановлює час роботи над зауваженнями та термін подачі роботи, оформленої згідно з вимогами, на кафедрі.

Після передзахисту студенту надається можливість уточнити зауваження наукового керівника і внести корективи до тексту роботи. Для підготовки до захисту студенту бажано мати робочий варіант своєї роботи.

Остаточний варіант написаної і відповідно оформленої дипломної роботи (два переплетених примірники, на останній сторінці тексту вказується дата подання роботи і ставиться підпис автора) подається на кафедру у визначений термін. Робота не допускається до захисту і не зараховується у разі виявлення плагіату чи фальсифікації результатів дослідження.

Рецензування роботи. Після схвалення кваліфікаційної роботи науковим керівником від кафедри на засіданні кафедри визначається: рецензент.

Рецензія на бакалаврську роботу подається на кафедру не пізніше, ніж за 5 днів до захисту дипломної роботи. Рецензування бакалаврських робіт проводять викладачі, які є фахівцями з певної спеціальності. Склад рецензентів затверджує завідувач випускової кафедри вищого навчального закладу.

Рецензентом на бакалаврську роботу може бути внутрішньою (надається науковим чи науково-педагогічним працівником, який працює у закладі

вищої освіти, де виконувалася робота) або зовнішньою (надається фахівцем з даної спеціальності, який не працює у закладі вищої освіти, де виконувалася бакалаврська робота).

Рецензія має бути об'єктивною, відображати як позитивні, так і негативні сторони роботи й містити оцінку за прийнятою шкалою оцінювання знань здобувачів. Рецензент відзначає позитивні та негативні аспекти кваліфікаційної роботи: вміння студента порушити проблему й обґрунтувати її актуальність; логічну послідовність викладу матеріалу; розуміння автором проблеми; повноту аналізу літератури (вітчизняної та зарубіжної); конкретні зауваження (якщо такі виникають у рецензента) щодо недостатньої обґрунтованості тверджень, висновків, адекватності застосованих методик, обраних методів опрацювання результатів, коректності та обґрунтованості формулювань та висновків; самостійність і оригінальність осмислення матеріалу; мовне оформлення та стиль роботи; коректність цитувань і технічне оформлення. У висновку рецензент викладає свою точку зору про загальний рівень кваліфікаційної роботи й оцінює її. Оцінку за дипломну роботу виставляють на підставі рекомендованої рецензентом оцінки, доповіді студента та відповідей на запитання на захисті роботи.

Рецензія не повинна дублювати відгук наукового керівника, тому що відгук керівника – це в основному характеристика професійних якостей випускника та його роботи в процесі проєктування, а рецензія – це характеристика якості безпосередньо бакалаврського дослідження.

Здобувач має право заздалегідь ознайомитися із текстом рецензії. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту.

Не пізніше ніж за місяць до захисту студент подає завершену дипломну роботу, рецензію рецензента та відгук наукового керівника секретареві державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Перевірка на академічний плагіат. Порядок розгляду фактів академічного плагіату та інших видів порушень академічної доброчесності здійснюється на основі та у відповідності до Положення про запобігання академічному плагіату

та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Дипломна робота має виконуватися із застосуванням загальних засад та правил наукової етики та академічної доброчесності. При виконанні дипломної роботи здобувач зобов'язаний:

- з повагою ставитися до авторських прав інших осіб, дослідження яких він використовує при виконанні дипломної роботи;
- коректно застосовувати інформацію з інших джерел шляхом здійснення належного цитування;
- не допускати проявів академічної доброчесності, серед яких академічний плагіат, фабрикація, фальсифікація тощо.

Дипломна робота, у якій виявлено ознаки академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності, не допускається до захисту та повертається здобувачеві на виправлення та доопрацювання.

Види академічної відповідальності (зокрема, додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності (п. 3.3 Кодексу честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника).

Академічним плагіатом вважається оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднення творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства. Серед інших видів порушень академічної доброчесності, окрім академічного плагіату, є:

- самоплагіат — оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- фабрикація – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу.

Для уникнення академічного плагіату при написанні дипломної роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали або окремі дані. Якщо в дипломній роботі використано запозичений матеріал без посилання на автора та джерело, то робота за рішенням кафедри знімається з розгляду. Перевірці на плагіат підлягає основна частина роботи (без списку використаних джерел та додатків) в електронному вигляді у представлених форматах: *.doc, *.docx, *.rtf. Кожен структурний підрозділ рішенням вченої ради затверджує відсотки унікальності дипломної роботи. Перевірку на плагіат забезпечує одноразово і безкоштовно ректорат університету. Кафедри забезпечуються при цьому демоверсіями ліцензійної програми на антиплагіат. Науковий керівник та здобувач попередньо повинні бути ознайомлені з встановленими програмою показниками щодо оригінальності тексту. Якщо встановлено факт академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності, то відповідальність лежить на авторів роботи. Перевірка на плагіат має бути здійснена не пізніше ніж за 20 днів до захисту, враховуючи і строк перевірки. Перевірка не повинна перевищувати десяти днів. Результати перевірки на академічний плагіат потрібно обговорити на засіданні кафедри. Процедура перевірки на плагіат та її наслідки регулюються «Положенням про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника».

Завідувач кафедри, ознайомившись з кваліфікаційною роботою, відгуком наукового керівника від кафедри і рецензією внутрішнього чи зовнішнього рецензента, результатами перевірки на плагіат вирішує питання про можливість допуску студента до захисту дипломної роботи.

У випадку невиконання всіх вимог чи несвоєчасного подання дипломної роботи на кафедру здобувач не допускається до захисту.

На захист бакалаврських робіт у екзаменаційну комісію подають:

- зброшурований примірник бакалаврської роботи з висновком завідувача кафедри про допуск до захисту;
- письмовий відгук керівника з характеристикою діяльності випускника під час виконання роботи без зазначення оцінки (додаток Е);
- письмова рецензія на кваліфікаційну роботу з зазначенням рекомендованої оцінки.

Крім цього, Екзаменаційній комісії до захисту бакалаврської роботи можуть бути подані:

- друковані статті, тези, програми конференцій за темою роботи, у яких автор брав участь;
- документи, які вказують на практичне застосування роботи тощо.

Підготовка до захисту дипломної роботи полягає також у виготовленні засобів для унаочнення основних результатів досліджень і підготовці доповіді виступу.

Робота над виступом. Перше і найголовніше, з чого зазвичай починається підготовка до захисту кваліфікаційної роботи – це робота над виступом по результатах дослідження, яке повинно розкрити сутність та теоретичну значущість результатів проведеної роботи. В структурному відношенні доповідь можна розділити на три частини.

Перша частина доповіді в основних моментах повторює вступ дипломної роботи. Потрібно озвучити актуальність вибраної теми, опис наукової політологічної проблеми та основні цілі дослідження. Необхідно також вказати методiku, за допомогою якої велося дослідження, а також охарактеризувати склад та загальну структуру дипломної роботи.

Після першої частини йде друга, найбільша за об'ємом частина, яка послідовно характеризує кожний розділ дипломної роботи. При цьому особливу увагу звертають на результати. Відзначають також критичні зіставлення та

оцінки.

Закінчується доповідь заключною частиною, яка будується за текстом висновків дипломної роботи. Тут варто назвати загальні висновки, не повторюючи вже сказані узагальнення.

При захисті бажано використовувати допоміжні наочні матеріали (схеми, таблиці, графіки), які необхідні для доказу положень та обґрунтування зроблених висновків. При підготовці до захисту кваліфікаційної роботи варто ще раз уважно переглянути весь текст, вкласти в потрібні місця закладки.

Рекомендується у процесі виступу також використовувати заздалегідь підготовлені мультимедійні презентації.

Вимоги до презентації. Презентація виступу на захисті дипломної роботи зазвичай не повинна перевищувати 20 слайдів, але краще вкласти матеріал у 15-16 слайдів (максимум 2 слайди на хвилину промови). Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації. Можна скористатися шаблонами, які містить програма. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були яскравішими за тло, а отже краще використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів. Ефекти анімації мають допомагати сприйманню інформації, а не бути самоціллю і не відволікати увагу слухачів від змісту презентації. Бажано не використовувати складних прописних шрифтів, розмір шрифтів має бути не менше, ніж 20-22 pt. В одному слайді доцільно вмішувати не більше, ніж 12-15 рядків тексту.

Презентація виступу повинна містити: короткий теоретичний вступ (вказати, хто займався досліджуваною проблемою і які підходи вироблені) (1-2 слайди); мета та гіпотези дослідження (1 слайд); методи та методики дослідження (1 слайд); опис результатів дослідження (10-12 слайдів); висновки та рекомендації (1–2 слайди).

Класичні помилки презентації: забагато матеріалу на слайді; забагато слайдів; дуже швидко йдуть слайди; малий шрифт; надмірне «декорування»; тло слайду (шаблон) зливається з текстом або надміру яскравий, відволікає

увагу; невиправдане використання ефектів анімації; виступаючий говорить до екрану.

Напередодні захисту бажано ознайомитися з приміщенням, щоб продумати як краще забезпечити унаочнення. Якщо це можливо, доцільно відвідати заздалегідь захист інших здобувачів.

3.2. Захист дипломної роботи

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі, які завершили повний курс навчання та успішно пройшли всі атестаційні випробування (іспити та заліки) згідно з навчальним планом. Захист робіт проводиться на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії за участю не менш ніж половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії; наукового керівника, рецензентів, здобувачів та всіх, хто бажає бути присутнім на захисті, не порушуючи порядку й процедури захисту, оскільки захист є прилюдним.

Процедура захисту роботи: повідомлення здобувача про зміст роботи (7-10 хв.); запитання членів ДЕК до автора і відповіді на них; виступ наукового керівника; виступ рецензента(ів); відповідь здобувача на зауваження до роботи та/або виступу з боку наукового керівника та рецензента (якщо вони мають місце); виступи присутніх на захисті; заключне слово здобувача (2-3 хв.).

У виступі доцільно висвітлити такі важливі питання: обґрунтування актуальності теми дослідження; мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; що вдалося встановити, виявити, довести; якими методами це досягнуто; з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення не знайшли підтвердження.

Здобувач має можливість заздалегідь ознайомитися із зауваженнями рецензента, отже зобов'язаний підготувати відповіді на подані рецензентом зауваження. Доповідь не повинна перевищувати за часом 10–15 хвилин. Для кращого сприйманий присутніми матеріалу бажано підготувати презентацію

або виготовити необхідні таблиці, діаграми, графіки. Під час захисту бакалаврської роботи здобувач зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуку та рецензії, а також у виступах на захисті. *Відповідати на запитання членів ДЕК та присутніх на захисті слід тільки по суті.*

Слід пам'ятати, що оцінку виставляє державна комісія на підставі публічного захисту, тож відповіді на зауваження рецензента мають велике значення: успіх захисту значною мірою залежить від того, наскільки правильно і ґрунтовно студент дискутує з рецензентом і відповідає на питання членів державної комісії та присутніх. Відповіді на зауваження рецензента є публічним виявом знання досліджуваної проблеми, володіння матеріалом, здатності вести наукову дискусію. З огляду на те, що студент має можливість завчасно підготувати відповіді на зауваження, цей етап захисту є дуже важливий і суттєво впливає на оцінку кваліфікаційної роботи.

У відповідях на зауваження рецензента та питання, які ставляться після доповіді, бажано уникати двох крайностей: 1) зайвої стислості і категоричності та 2) зайвої багатослівності. Зайва стислість та категоричність часто справляє враження “втечі” від відповіді на питання і свідчить про невміння вести наукову полеміку та дискусію. Аналогічне враження справляє і надмірна балакучість. Культура мовлення та дотримання регламенту є обов'язковим елементом культури й етики наукових повідомлень.

Під час захисту особливо важливо, щоб мова доповідача була чіткою, граматично точною, розбірливою та переконливою. Мова доповідача повинна бути не тільки зрозумілою та впевненою, але і виразною, і це залежить від темпу, гучності та інтонації. Якщо говорити поспішно, квапливо, проковтуючи закінчення слів, чи, навпаки, дуже тихо та нерозбірливо, то якість виступу від цього погіршується. Спокійна, неспішна манера викладу завжди імпонує слухачам. Відповіді на запитання повинні бути стислими, чіткими та добре аргументованими. Якщо можливі посилання на текст кваліфікаційної роботи, в такому разі їх треба обов'язково робити.

У *заключному слові* здобувач висловлює свої висновки щодо результатів обговорення його роботи.

Тривалість захисту однієї кваліфікаційної роботи не повинна перевищувати 30 хвилин.

Захист бакалаврської роботи фіксується в протоколі ДЕК. Результати захисту визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Результати захисту дипломних робіт оцінюються з використанням Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) (за шкалою «А», «В», «С», «D», «Е», «FX», «F»); національної системи («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); системи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (100-бальна шкала).

Оцінки кваліфікаційної роботи виносяться членами Державної екзаменаційної комісії на її закритому засіданні. Комісія бере до уваги зміст роботи, обґрунтованість висновків, зміст доповіді, відгуки на дипломну чи магістерську роботу, рівень теоретичної та наукової підготовки студента. Оцінки кваліфікаційної роботи оголошуються в той же день після закінчення захисту всієї групи та оформлення протоколу засідання комісії. За результатами підсумкової атестації студентів Державна екзаменаційна комісія ухвалює рішення про присвоєння кваліфікації зі спеціальності „Політологія” та видачі диплома бакалавра.

3.3. Критерії оцінювання дипломної роботи:

1. Уміння порушити проблему й обґрунтувати її актуальність.
2. Рівень опрацювання теми, повнота її розкриття.
3. Повнота аналізу літературних джерел.
4. Методологічна грамотність.
5. Адекватність застосованих методів дослідження.
6. Якість інтерпретації та аналізу отриманих результатів дослідження.

7. Відповідність висновків гіпотезі та меті дослідження, коректність висновків.

8. Творчий підхід, самостійність, оригінальність в опрацюванні матеріалу.

9. Мовне оформлення та володіння стилем наукового викладу; коректність цитувань, оформлення бібліографії.

10. Правильність та акуратність оформлення дипломної чи магістерської роботи.

11. Доповідь на захисті, її відповідність виконаній роботі; інформативність отриманих результатів; культура мовлення.

12. Використання під час захисту засобів унаочнення та якість їх виконання.

13. Вміння коректно, стисло, точно відповідати на запитання і критичні зауваження.

Оцінка дипломної роботи виводиться на підставі підсумування балів, виставлених членами ДЕК на захисті роботи. Кожен з оцінюваних аспектів має певну максимально можливу кількість балів: уміння поставити проблему та обґрунтувати її актуальність; рівень опрацювання теми, повнота її розкриття; повнота аналізу літературних джерел; методологічна грамотність, адекватність застосованих методів дослідження; відповідність висновків гіпотезі та меті досліджень; коректність висновків; творчий підхід; самостійність, оригінальність в опрацюванні матеріалу – до 50; мовне оформлення та володіння стилем наукового викладу – до 10; правильність та акуратність оформлення кваліфікаційної роботи та оформлення бібліографії – до 10; доповідь на захисті – до 20; використання на захисті засобів унаочнення – до 10.

Оцінка дипломної роботи, яка виставляється як державний іспит, виводиться за загальною сумою балів.

Шкали оцінювання			
Університетська	Національна		Шкала ЄКТС
90-100	5	відмінно	A-відмінно

80-89	4	добре	В-дуже добре
70-79			С-добре
60-69	3	задовільно	Д-задовільно
50-59			Е-достатньо (мінімальні критерії)
26-49	2	незадовільно	FX-незадовільно
1-25		незадовільно	F-незадовільно(потрібна додаткова робота)

FX означає: “незадовільно” – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: “незадовільно” – необхідна значна подальша робота; з такою оцінкою студент відраховується після незадовільної відповіді на комісії.

Оцінка **«відмінно»** ставиться, якщо: дипломна робота є бездоганною: містить елементи наукової новизни, має практичне значення, містить пропозиції, доповідь на захисті логічна і коротка, повідомлена вільно; відгук і рецензія позитивні; відповіді на питання членів ДЕК правильні.

Оцінка **«добре»**: тема дипломної роботи розкрита, але мають місце окремі недоліки не принципового характеру: у теоретичній частині поверхово проаналізовані літературні джерела; елементи новизни і практичне значення чітко не представлені; недостатньо використані інформаційні матеріали щодо об'єкту дослідження, мають місце окремі зауваження в рецензії і відгуку; доповідь логічна і вільно повідомлена; відповіді на питання членів комісії в основному правильні.

Оцінка **«задовільно»** ставиться, якщо: тема дипломної роботи в основному розкрита, але є суттєві недоліки: не чітко сформульована мета дипломної роботи; мета і завдання не відповідають змістові роботи; в теоретичному розділі відсутній критичний аналіз підходів до вирішення проблем, що охоплює тема; має описовий характер; в аналітичній частині недостатньо розкриті закономірності і тенденції розвитку явища, є надлишок описових елементів; підбір інформаційних матеріалів (таблиці, графіки, схеми)

не завжди обґрунтований; висновки і пропозиції, подані в третьому розділі, необґрунтовані і не відповідають результатам дослідження; в рецензії і відгуку зазначені окремі зауваження; доповідь прочитана по тексту; не усі відповіді на питання членів ДЕК правильні і повні; є зауваження щодо оформлення кваліфікаційної роботи.

Оцінка **«незадовільно»** ставиться тоді, коли тема дипломної роботи розкрита поверхово і є такі недоліки: нечітко сформульована і не відповідає змістові мета і завдання кваліфікаційної роботи; розділи логічно не пов'язані між собою; відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел; аналіз виконано поверхово, переважає описовий характер без системності і глибини; шляхи вирішення поставленої проблеми або відсутні, або не погоджені з результатами проведеного дослідження. Крім того, є недоліки і в оформленні дипломної чи магістерської роботи. Доповідь прочитана по готовому тексту. Відповіді на питання членів ДЕК неточні або неповні.

Дипломна робота **до захисту не допускається**, якщо вона: подана науковому керівникові на перевірку з порушеннями термінів, встановлених графіком навчального процесу; написана на тему, що вчасно не була затверджена наказом по університету; виконана не самостійно; структура не відповідає вимогам; зміст дипломної роботи не розкриває її теми; не переплетена і неправильно оформлена, відсутня зовнішня рецензія або відгук наукового керівника. Повторний захист бакалаврських робіт з метою підвищення оцінки не дозволяється. У випадках, коли захист бакалаврської роботи не відповідає вимогам рівня підсумкової атестації, екзаменаційна комісія ухвалює рішення про те, що здобувач є неатестованим, про що здійснюється відповідний запис у протоколі засідання комісії. У такому випадку екзаменаційна комісія встановлює, чи може здобувач подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він повинен опрацювати нову тему, визначену кафедрою. Повторний захист бакалаврської роботи дозволяється протягом трьох років після закінчення вищого закладу освіти, але не раніше, як під час наступної підсумкової

атестації. Здобувач, який отримав незадовільну оцінку за бакалаврську роботу, відраховується з вищого навчального закладу. Йому видається академічна довідка встановленого зразка про те, що він прослухав курс в університеті за визначений термін, указуються дисципліни, в яких він склав іспити, але права одержання диплома він позбавляється.

Усі засідання Екзаменаційної комісії протоколюються, вносяться оцінки, одержані при захисті дипломної роботи, особливі думки і зауваження членів комісії, вказуються кваліфікація та державний документ (з відзнакою чи без відзнаки), що видається студенту-випускнику. Протокол підписують голова та члени Екзаменаційної комісії, які брали участь у засіданні.

Після закінчення роботи Екзаменаційної комісії голова комісії складає звіт, у якому дається аналіз рівня підготовки випускників зі спеціальності, якості виконання бакалаврських робіт, відповідність тематики та змісту робіт сучасним вимогам, характеристика знань студентів, виявлених під час захисту, недоліки у підготовці з окремих дисциплін (питань), висловлюються рекомендації щодо поліпшення навчального процесу.

Загальні підсумки роботи Екзаменаційної комісії обговорюються на засіданні Вченої ради факультету.

Порядок зберігання дипломних робіт. Рукописи дипломних робіт та їх електронні версії, передані у десятиденний термін після захисту відповідно до акту передачі, зберігаються протягом п'яти років у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Розділ 4

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Результати наукових досліджень можуть бути опубліковані у збірниках наукових праць, наукових і науково-практичних журналах, збірниках матеріалів конференцій для ознайомлення з ними наукової громадськості. Публікації сприяють становленню пріоритету автора, свідчать про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми, слугують підтвердженню достовірності основних результатів і висновків роботи; відбивають основний зміст роботи, новизни і наукового рівня, підтверджують факт апробації та впровадження результатів і висновків роботи.

Наукова стаття

Наукова стаття – один з основних видів публікацій. Існують вимоги до написання статей та підготовки їх до публікування. Періодичні видання здебільшого публікують для авторів свої вимоги до структури й особливостей оформлення статей. Проте є загальні вимоги, які визначають структуру публікації. Структура статті, загалом, аналогічна структурі дипломної чи магістерської роботи.

План-схема статті, яка містить результати **наукових досліджень**, обсягом 6-12 сторінок (0,5-0,7 друк. арк.), складається із вступу, короткого огляду останніх досліджень, постановки цілей та завдань статті, викладу основної частини, підсумків (завершення) та списку використаних джерел.

У *вступі* порушується наукова проблема та коротко висвітлюється її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (1 абзац або 5—10 рядків).

В *огляді досліджень* цієї проблеми (близько 1/3 сторінки) розглядаються, здебільшого, останні дані літератури, на які спирається автор, сучасні погляди на проблему, труднощі при розробці даного питання, увага зосереджується на недосліджених або ж суперечливих аспектах, котрим присвячена стаття.

Формулювання мети статті (постановка завдання) — висловлюється головна ідея даної публікації (що саме досліджується і з якою метою), яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті випливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац, або 5–10 рядків).

Виклад змісту власного дослідження – *основна частина статті*. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних висновків тощо (5–6 сторінок). Аналітичність основної частини зростає завдяки поданню інформації у формі таблиць, графіків і діаграм.

На завершення наводиться *висновок*, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок з теми (1/3 сторінки).

У списку використаних джерел подають лише ті, на які є посилання у статті. Список оформляють в алфавітному порядку або в порядку подання в тексті.

Правила оформлення наукової статті:

- на початку статті з правого боку зазначають прізвище та ініціали автора; за необхідності вказуються відомості, що доповнюють дані про автора;
- назва наукової статті розміщується по центру; вона стисло відбиває її головну ідею, думку (якомога менше слів, краще – до п'яти);
- ініціали ставлять перед прізвищем;
- слід уникати стилю наукового звіту чи науково-популярної статті;

- недоцільно ставити риторичні запитання; мають переважати розповідні речення;

- не слід перевантажувати текст цифрами 1, 2 та ін. при переліках тих чи інших думок, положень; перелік елементів, позицій слід починати з нового рядка, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою;

- у тексті прийнятним є використання різних видів переліку: спочатку, на початку, спершу, потім, далі, нарешті; по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі та ін.;

- цитати в статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основну ідею, а після неї в дужках указати прізвище автора, який уперше її висловив;

- усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг статті присвячують викладу власних думок; для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій не слід наводити висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву;

- стаття має завершуватися конкретними висновками і рекомендаціями;

- поля, розмір шрифту, інтервал, обсяг публікації вказується відповідною установою чи закладом, куди надсилається стаття;

- система посилань: в кінці статті список використаних джерел і літератури подається за алфавітом; в тексті публікації у квадратних дужках вказується порядковий номер джерела і використані сторінки (до прикладу: [15, с.56], перша цифра є 15-ою позицією в списку літератури, а 56 – номер сторінки або аркуша архівної справи тощо).

У кінці статті подається анотація українською та англійською мовою. Рукопис статті підписується автором(ами) і разом з електронним варіантом подається до редакції.

Дещо іншу структуру мають статті, присвячені **огляду літератури** з певної проблеми. Структура оглядової статті складається із вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел.

У *вступі* висвітлюється актуальність досліджуваної проблеми, її суспільно-політичне та наукове значення. *Основна частина* охоплює огляд літератури, де у формі полеміки розглядаються різні погляди на цю проблему та дискутуються результати досліджень, відомі з літератури. *Закінчення* статті у формі висновків формулює головні проблемні питання досліджуваної теми та можливі напрями і методи її вивчення. *Список джерел статті* оформляють аналогічно Списку літератури до дипломної роботи.

Зазвичай, наукова стаття містить також резюме. Резюме – короткий (400–600 знаків комп'ютерного набору), лаконічний виклад суті того, що розглянуто в статті. Наприкінці резюме подають ключові слова (здебільшого, три – п'ять слів), які відображають основні поняття, розглянуті у статті.

Тези

У формі тез зазвичай публікують матеріали гаукових конференцій. Вони є свідченням *апробації* кваліфікаційної роботи і належать до опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Тези (гр. thesis — положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані основні ідеї, думки автора, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді – це опубліковані до початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях.

Обсяг тез визначають видавці та організатори конференцій. Здебільшого це 2–3 сторінки машинописного тексту (1000–2000 знаків) через 1,5–2 інтервали. Можливий виклад однієї тези. Тези також містять ключові слова. Схематично структура тез наукової доповіді має такий вигляд: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

При підготовці тез наукової доповіді слід дотримуватися таких правил:

– у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали; при необхідності вказують інші дані, які доповнюють відомості про автора;

– назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2–5 слів);

– виклад суті доповіді здійснюється за такою послідовністю тез: актуальність проблеми; стан розробки проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми); наявність проблемної ситуації; необхідність у її вивченні, вдосконаленні з огляду на сучасний стан її розробки, втілення; основна ідея, положення, висновки дослідження, якими методами це досягається; основні результати дослідження, їх значення для розвитку теорії та (або) практики.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко. Допускається опускати цифровий, фактичний матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів. Виступаючи на науковій конференції, можна посилатися на опубліковані тези доповіді і спинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

Організатори видання зазначають вимоги до публікацій та супровідної документації. Супровідна документація (для робіт здобувачів) може стосуватися рекомендації наукового керівника та/або рекомендації кафедри опублікувати статтю чи тези. Треба чітко дотримуватися вимог оформлення публікацій і супровідної документації та визначених термінів подання матеріалів для публікування.

Більшість зарубіжних наукових видань притримуються у своїх вимогах до всіх наукових публікацій єдиних вимог, що є обов'язковою умовою для опублікування наукових праць та статей.

Загалом, у статті можна виокремити три структурні частини: титульна частина, основна частина, додатки. Титульна частина включає: назву статті, ім'я автора, установу, в якій працює автор, контактні адреси: поштову та електронну, резюме (Abstract). Якщо робота виконана згідно програми

дослідницького гранту, обов'язково вказують назву та номер гранту та/або інформацію про спонсорів.

Резюме містить стисло (100–200 слів) інформацію про зміст статті: проблему, вивченню якої присвячена публікація, застосовані методи дослідження і отриманий результат. Основна частина складається із наступних секцій: вступ (Introduction), метод (Method), результати (Results), дискусія (Discussion), підсумки (Conclusion), список використаних джерел (References).

Резюме

У вступі подається інформація про специфіку даної проблеми та ступінь її вивчення, конкретизується, що є предметом дослідження, який стан попередніх наукових вивчень даного питання, на які теоретичні засади опирається дане дослідження. У підрозділі метод детально описують модель проведеного дослідження: *методологія та методики*, застосовані у дослідженні. Опис застосованих *методик* окрім переліку містить інформацію про властивості методик, особливо у разі застосування не часто використовуваних методик.

Дискусія присвячується власне обговоренню результатів і їх аналізу. Один варіант початку дискусії – згадування власних наукових гіпотез чи питань, вивченню яких було присвячене дослідження, розгляд значення проведених досліджень та їх результати для вивчення порушеної проблеми. Дискусійна частина поєднує конспект результатів, їх значення та критичного аналізу питань, які не вдалося виявити і які, на думку автора, мають визначати керунок подальших майбутніх досліджень. У *завершальній* частині підводять підсумки, лаконічно формулюючи основні результати дослідження і висновки. Список використаних джерел розміщують у кінці статті з нової сторінки.

ГЛОСАРІЙ

Абсолютне знання – це повне відтворення узагальнених уявлень про об'єкт, що забезпечує абсолютний збіг образу з об'єктом. Абсолютне знання не може бути відкинутим або зміненим у майбутньому.

Абстрагування – метод наукового пізнання, суть якого полягає у виділенні кількох ознак або властивостей об'єкта, що досліджується, при означеному розумовому відключенні інших властивостей, зв'язків і відносин предмета.

Автореферат дисертації – наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня. В авторефераті не повинно бути відомостей, не викладених у тексті дисертації.

Авторський аркуш – одиниця обліку друкованого твору, що береться для обрахунку праці авторів, перекладачів, редакторів тощо.

Аксіологічний (ціннісний) підхід базується на понятті цінності і дає можливість з'ясувати якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості і певного суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу.

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, за яким деякі аксіоми (постулати) приймаються без доказів і потім використовуються для отримання подальших знань за певним логічним правилом.

Актуальність теми (з лат. означає важливість, практичну значущість розглядуваної проблеми) визначається тим, як вирішення даної проблеми буде сприяти розвитку пріоритетних напрямів науки, зв'язок проблеми із комплексними програмами.

Аналіз – це спосіб наукового дослідження, за яким явище поділяється на складові.

Аналітичне дослідження пов'язане з розкриттям причин, які викликали появу того чи іншого явища й зумовили його характер, динаміку змін, гостроту

суперечностей тощо.

Аналогія – це метод, за якого одержують нові знання про об’єкти чи явища на основі того, що вони є подібні до інших.

Анотація – (від лат. *annotatio* – зауваження) – це коротка характеристика книги, статті або рукопису, в якій викладається зміст першоджерела, перелік ключових питань і дається його оцінка.

Аргументування – це логічний процес, суть якого полягає в тому, щоб довести істинність власних суджень (того, що хочемо довести, тези доказу) за допомогою інших суджень (тобто аргументів, доказів).

Аспірантура є основною і добре зарекомендованою формою підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні. Аспірантура створюється при ВНЗ, науково-дослідних інститутах, які мають відповідний кадровий склад і необхідну наукову й матеріальну базу.

База знань – сукупність систематизованих основних відомостей, що належать до певної галузі знань і зберігаються в пам’яті ЕОМ.

Базове знання – це знання структурних зв’язків та закономірностей розвитку соціальних процесів та явищ. Воно стабільне в часі і трансформується в конкретні знання залежно від змісту вирішуваних завдань.

Бібліометрія – метод кількісного дослідження друкованих документів у вигляді матеріальних об’єктів або бібліографічних одиниць, а також замінників тих чи інших. Бібліометрія дає змогу простежити динаміку окремих об’єктів науки: публікації авторів, їх розподіл за країнами, рубриками наукових журналів, рівень цитування та ін.

Брошура – літературно оформлена праця науково-виробничого характеру, де всебічно висвітлюється певне питання в науково-популярній формі; книжкове видання обсягом від 4 до 48 сторінок.

Видання – це документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо видавничого оформлення і

поліграфічного виконання.

Вихідні відомості – сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, бібліографічної обробки, статистичного обліку й інформування читача.

Відносне знання – знання, яке є в основному правильним відображенням дійсності, але відрізняється деяким неповним збігом образу з об'єктом.

Візуальні, або графічні, методи – графи, схеми, діаграми, картографи та ін. дають змогу отримати синтезоване уявлення про досліджуваний об'єкт і водночас наочно показати його складові, їхню питому вагу, причинно-наслідкові зв'язки, інтенсивність розподілу компонентів у заданому об'ємі. Ці методи тісно пов'язані з комп'ютерними технологіями.

Вчена (наукова, науково-технічна, технічна) рада наукової установи є колегіальним дорадчим органом управління науковою і науково-технічною діяльністю наукової установи.

Вчений – фізична особа, яка провадить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження з метою здобуття наукових та (або) науково-технічних результатів.

Гіпотеза – наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ (процесів) або причин, які зумовлюють даний наслідок. Гіпотеза є складовою теорії, як вихідний момент пошуку істини, яка допомагає економити час, цілеспрямовано зібрати і згрупувати факти.

Гіпотетичний метод пізнання передбачає розробку наукової гіпотези, наукового передбачення, які мають елементи новизни і оригінальності на базі всіх основних методів.

Дедукція – метод дослідження, що полягає в тому, що конкретні положення виводяться із загальних.

Джерелознавчі видання, або документальні наукові видання – видання, що містять пам'ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступні статті, допоміжні покажчики та інші елементи науково-довідкового апарату видання.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі. Дипломна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін.

Дисертація на здобуття вченого ступеня – це кваліфікована наукова робота, виконана особисто аспірантом, пошукачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії, в якій містяться науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, що пропонує автор для публічного захисту.

Діалектика, як метод пізнання природи, суспільства і мислення, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової і суперечної дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності.

Діяльнісний підхід – це методологічний принцип, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Діяльність – форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті.

Докторантура – це вищий ступінь системи освіти, що створюється при вищих навчальних закладах, наукових установах і організаціях, які мають необхідну наукову і матеріальну базу з метою підвищення ефективності дослідження актуальних проблем науки, техніки і культури, вдосконалення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищого рівня кваліфікації – докторів наук.

Докторська дисертація – це робота, в якій сформульовані і обґрунтовані наукові положення, що характеризують нові напрями у відповідній галузі науки, або зроблено теоретичні узагальнення і вирішені значні наукові проблеми, що мають важливе народногосподарське або соціальне значення.

Документ у науці – це матеріальний об’єкт з інформацією про факти, події, явища об’єктивної дійсності та розумової діяльності людей, яка закріплена створеним людиною способом передачі та зберігання у часі і просторі.

Доповідь – це письмовий виклад розгорнутої форми виступу, що не публікується, а повідомляється учасникам наукового зібрання з метою залучення до дискусії та обговорення викладеного матеріалу. Обсяг – 6–8 сторінок, що розраховано на 15–20 хвилин виступу.

Коротка доповідь (на 5–7 хвилин) називається **повідомленням**.

Експеримент – це система операцій, впливу або спостережень, спрямованих на одержання інформації про об’єкт при дослідницьких випробуваннях, які можуть проводитись в природних і штучних умовах при зміні характеру проходження процесу.

Завдання дослідження – це сукупність конкретних цільових установок, які спрямовані на аналіз і вирішення проблеми. Вони розкривають зміст предмета дослідження, визначають засоби досягнення поставленої мети і мають узгоджуватися з гіпотезами.

Загальнонаукові методи – це такі засоби і прийоми (чи їх сукупність), які з тими чи іншими модифікаціями використовуються в усіх чи майже в усіх науках з урахуванням особливостей конкретних об’єктів дослідження.

Закон – виражає певний внутрішній суттєвий зв’язок явищ, процесів і особливостей матеріальних об’єктів, що зумовлює їх закономірний розвиток.

Закон виключення третього стверджує, що з двох суперечливих суджень одне помилкове, а друге істинне. Третього не дано. Він виражається формулою: « $A \in \text{або } B, \text{ або не } B$ ».

Закон достатньої підстави формулюється таким чином: будь-яка слухна думка дає достатньо підстав.

Закон протиріччя – закон, згідно з яким не можуть бути одночасно істинними два висновки, один із яких щось стверджує, а другий заперечує те саме. Закон стверджує: «неправильно, що A і не A одночасно істинні».

Закон тотожності: предмет думки в межах одного міркування має лишатися незмінним. $A \in A (A = A)$, де A – думка.

Збірник наукових праць – збірник матеріалів досліджень, виконаних у наукових установах, навчальних закладах та наукових товариствах, присвячений певній проблемі, що розкривається з різних сторін різними авторами.

Знання – перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини; це ідеальне відтворення в мовній формі узагальнених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивної реальності світу.

Ідеалізація – це уявне створення об'єктів і умов, які не існують в дійсності і не можуть бути практично створені. Вона дає можливість реальним об'єктам уявно надати гіпотетичних нереальних ознак, що дозволяє вирішити завдання в закінченому виді. Метод ідеалізації передбачає створення ідеальних моделей і порівняння ситуації, яку вивчають, з ідеальним варіантом.

Ідея – це продукт людського мислення, форма відображення дійсності, яка відрізняється від інших форм мислення тим, що в ній не тільки відображається об'єкт вивчення, а й міститься усвідомлення мети, перспективи пізнання і практичного перетворення дійсності.

Індукція – це метод, при якому за конкретними фактами і явищами встановлюються загальні принципи і закони; це перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому. Дедукція та індукція – взаємо протилежні методи пізнання.

Інтерв'ю – це бесіда, яка проводиться за певним планом і передбачає безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом. Інтерв'ю, як правило, використовується, по-перше – на ранній стадії дослідження для уточнення проблеми і складання програми, по-друге – при опитуванні експертів, спеціалістів, які глибоко розуміються в тому чи іншому питанні.

Інтернет – це всесвітнє об'єднання регіональних і корпоративних мереж, що створюють єдиний інформаційний простір завдяки використанню

стандартних протоколів передачі інформації.

Інформетрія вивчає математичні, статистичні методи і моделі та їхнє використання для кількісного аналізу структури і особливостей наукової інформації, закономірностей процесів наукової комунікації, включаючи виявлення самих цих закономірностей. Характерною особливістю інформетрії є те, що її основна мета – здобуття наукового знання безпосередньо з інформації.

Інформаційна діяльність – сукупність процесів одержання, збирання, аналітико-синтетичної переробки, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації (а також інших допоміжних процесів, які забезпечують ці основні процеси), що використовується комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми, які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документом) та його споживачами. Для вчених, науковців інформаційна діяльність є невід’ємною складовою творчого процесу, одним із важливих обов’язкових елементів наукового дослідження.

Інформаційний підхід полягає в тому, що при вивченні будь-якого об’єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві, перш за все, виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти.

Істинні знання існують як система принципів, закономірностей, законів, основних понять, наукових фактів, теоретичних положень і висновків. Тільки істинне наукове знання є об’єктивним, правильно відображає дійсність, допомагає людині перетворити і спрогнозувати подальший її розвиток.

Історичний метод дозволяє досліджувати виникнення, формування і розвиток процесів і подій у часі.

Категоріями називають найбільш поширені поняття в науці.

Класифікація наук визначає місце кожної науки в загальній системі наукових знань, зв’язок усіх наук. Найпоширенішим є розподіл усіх наук на науки про природу, суспільство і мислення.

Книга – це досить об’ємне неперіодичне видання, в якому сконцентровані нагромаджені людством знання і досвід з певної галузі науки; книжкове видання обсягом понад 48 сторінок.

Конкретнонаукова методологія – це сукупність ідей або специфічних методів певної науки, які є базою для розв’язання конкретної дослідницької проблеми; це наукові концепції, на які спирається даний дослідник.

Контент-аналіз – метод, який допомагає дати інтерпретацію змісту інформації через кількісні показники. Суть методу полягає в знаходженні і виділенні в тексті певних смислових понять, одиниць аналізу, що являють інтерес для дослідника, а також визначенні частоти їх застосування в документі залежно від змісту.

Концепція – це система поглядів, система опису певного предмета або явища стосовно його побудови, функціонування, що сприяє його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей. Концепція має надзвичайне значення, оскільки є єдиним, визначальним задумом, головною ідеєю наукового дослідження.

Культурологічний підхід, завдяки широкій палітрі поняття культура та пізнавальним можливостям культурології – науки, що вивчає культуру як цілісність, дає можливість дослідити безліч природних, соціальних, екологічних, економічних, педагогічних, інформаційних та інших об’єктів та явищ як культурологічного феномену.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певного курсу або з окремих його розділів.

Магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні вміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі.

Магістерська дисертація – це самостійна науково-дослідна робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту і отримання академічного ступеня магістра. Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Матеріали наукової конференції – неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій та рішень.

Метод (гр. *methodos*) – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя; це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання; це спосіб досягнення мети в теорії, що розробляється. Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність і її взаємозв'язки, одночасно метод є суб'єктивним, тому що використовується певною людиною з її суб'єктивними властивостями.

Метод експертних оцінок використовується для отримання змінних емпіричних даних. Проводиться опитування спеціальної групи експертів (5–7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, які необхідні для оцінки досліджуваного питання. Експерти підбираються за ознакою їх формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи та ін.

Методи —це впорядкована система, в якій визначається їх місце відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій з теоретичним і практичним матеріалом у визначеній послідовності.

Методика – це вчення про особливості застосування окремого методу чи системи методів; це системна сукупність прийомів дослідження; це система правил використання методів, прийомів і техніки дослідження.

Методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод, пізнання і *logos* – наука, знання) – вчення про методи дослідження, про правила мислення при створенні теорії науки; це сукупність методів, способів, прийомів та їх певна послідовність, що прийнята для наукового дослідження; це основа розробки кожного наукового дослідження; це наука про структуру, логічну організацію, засоби і методи діяльності взагалі; це вчення про систему наукових принципів і способів дослідницької діяльності; це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Методологія наукового дослідження розглядає найбільш суттєві особливості і ознаки методів дослідження, розкриває їх за спільністю і глибиною аналізу; це схема, план вирішення поставлених завдань наукового дослідження.

Методологічна основа дослідження – основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження. Методологічні основи даної науки завжди існують поза цією наукою, за її межами і не виводяться із самого дослідження.

Метод дослідження – це спосіб застосування старого знання для здобуття нового знання. Він є засобом отримання наукових фактів.

Методологія наукового пізнання – вчення про принципи, форми і способи науково-дослідницької діяльності.

Мета дослідження – пов'язана з об'єктом і предметом дослідження; це очікуваний кінцевий результат, те, що має бути досягнуто в результаті проведення дослідження.

Мета наукового дослідження – визначення конкретного об'єкта і всебічне, достовірне вивчення його структури, характеристик, зв'язків на основі наукових принципів і методів пізнання, впровадження у виробництво корисних результатів.

Методичні розробки – це праця інструктивно-виробничого характеру, в якій викладені рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на удосконалення організації, управління виробництвом, персоналом тощо.

Метою методології науки є вивчення і аналіз методів, засобів, прийомів за допомогою яких отримують нові знання в науці як на емпіричному, так і теоретичному рівнях пізнання.

Метою науки є опис, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, які є предметом її вивчення, з метою використання їх у практичній діяльності людства. Мета науки – пізнання законів розвитку природи і суспільства, їх вплив на природу на базі використання знань з метою отримання корисних для суспільства результатів.

Мислення – це один з основних елементів наукової праці, опосередковане і узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних і закономірних зв'язків між об'єктами і явищами.

Моделюванням називають метод дослідження об'єкта, процесу, явищ на моделях. Модель у широкому розумінні – це матеріальне або розумове уявлення об'єкта дослідження в образі більш доступному і сприятливому для вивчення, ніж сам оригінал.

Монографія – це ґрунтовна надрукована наукова праця у вигляді книги теоретичного характеру, в якій всебічно висвітлена певна проблема або окреме вузлове питання, що належить одному чи кільком авторам. У монографії використовуються оригінальні результати власних досліджень і літературних джерел. Розрізняють два види монографій – наукові і практичні.

Навчальний посібник – це видання, яке відповідає окремим розділам програми навчальної дисципліни і може частково доповнювати підручник.

Наука – це сфера безперервного розвитку людської діяльності, основною ознакою і головною функцією якої є відкриття, вивчення й теоретична систематизація об'єктивних законів про об'єктивну дійсність з метою їх практичного застосування.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча робота, спрямована на здобуття і використання нових знань.

Наукова доповідь – літературно оформлена робота, яка ґрунтується на оригінальному матеріалі. Як правило, доповідь робиться в усній формі в такій послідовності: коротка оглядова частина та визначення завдання дослідження; метод вирішення або нове положення, яке пропонує доповідач, основні результати їх пояснення і висновки. Обсяг доповіді до 0,75 друкованого аркуша.

Наукова ідея – інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робляться висновки.

Наукова інформація – це сукупність повних, точних відомостей про розвиток природи, суспільства і людини, зафіксованих у науковому документі.

Первинна інформація – це вихідні дані, які є результатом конкретних експериментальних досліджень, вивчення практичного досвіду. Вторинна інформація – це результат аналітико-синтетичної переробки первинної інформації.

Наукова комунікація – обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами. Основними елементами НК є: комунікант, комунікат, канал, реципієнт, зворотній зв'язок.

Наукова концепція – система поглядів, теоретичних положень, основних тверджень щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною ідеєю.

Наукова монографія – це науково-дослідницька праця, предметом викладу якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів дисертаційного дослідження.

Наукова стаття – основний вид оперативної публікації про нові дослідження з конкретної проблеми. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання за темою дисертації, фіксує науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців. Її обсяг – 0,25 – 1,0 друкованого аркуша.

Наукова установа діє на підставі статуту (положення), що затверджується в установленому порядку.

Наукова школа – неформальний творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою і стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера.

Науковим виданням вважається видання результатів теоретичних і (або) експериментальних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та літературних текстів.

Воно призначене для фахівців і для наукової роботи.

Наукове дослідження – цілеспрямоване пізнання, результатом якого

виступають система понять, законів і теорій; це вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних чинників, а також вивчення взаємодії між явищами за допомогою наукових методів з метою отримання доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом. У межах науково-дослідницької діяльності здійснюються наукові дослідження.

Наукове пізнання – це дослідження, яке характерне своїми особливими цілями, завданнями, методами отримання і перевірки нових знань з метою оволодіти силами природи, пізнати закони розвитку суспільства і поставити їх на службу, впливати на хід історичних подій.

Науковець – це той, хто має відношення до науки, виробляє нові знання, є спеціалістом у певній галузі науки.

Науковий документ – це публікація результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень, а також підготовка науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та літературних текстів. Він відображає конкретну наукову ситуацію на всіх етапах наукового дослідження: від виникнення ідеї до створення, перевірки теорії та практичного її впровадження. Наукові документи – це статті, дисертації, монографії, наукові звіти, довідники, огляди, реферати, анотації.

Науковий звіт включає короткий виклад плану і програми закінчених етапів наукових робіт, детальну характеристику використаних методів. У звіті повідомляється про хід виконаної роботи та отримані нові наукові результати, заключення, що є висновками досліджень і відзначаються питання, що залишилися невирішеними; висновки, пропозиції. До наукового звіту включаються необхідні матеріали (таблиці, фотографії та ін.), як наукова аргументація.

Науковий колектив – це група талановитих, висококваліфікованих людей, організаційно об'єднаних єдиною метою і діями.

Науковий працівник – вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну

кваліфікацію, підтверджену результатами атестації.

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі наукового звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття.

Науковий факт – подія чи явище, яке є основою для висновку або підтвердження. Він є елементом, який у сукупності з іншими становить основу наукового знання, відбиває об'єктивні властивості явищ та процесів. На основі наукових фактів визначаються закономірності явищ, будуються теорії і виводяться закони.

Науковим напрямом називають сферу наукових досліджень наукового колективу, яка спрямована на вивчення певних фундаментальних, теоретичних і експериментальних завдань у відповідній галузі науки. Науковий напрям – це наука або комплекс наук, у галузі яких ведуться дослідження.

Наукові питання – це більш конкретні завдання наукового дослідження. Результати цих завдань мають не тільки теоретичне але, в основному, практичне значення.

Науково-дослідна робота – це чітко організований комплекс дій, спрямований на отримання нових знань, що розкривають суть процесів, явищ у природі, суспільстві з метою їх використання в практиці.

Науковий журнал – журнал, що містить статті та матеріали досліджень теоретичного або прикладного характеру, призначений переважно фахівцям певної галузі науки. За цільовим призначенням наукові журнали поділяють на: науково-теоретичні, науково-практичні та науково-методичні.

Науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, яке впроваджене або може бути впроваджене у суспільну практику. Науково-прикладний результат може мати форму звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка

тощо.

Наукознавство – це цілісна наука, яка вивчає закономірності розвитку науки, структуру і динаміку наукового знання та наукової діяльності, взаємодію науки з іншими соціальними інститутами та сферами матеріального та духовного життя суспільства.

Наукометрія є системою вивчення наукового, конструктивного знання за допомогою кількісних методів.

Неформальна наукова комунікація (НК) – це комунікація, що встановлюється між комунікантом (відправником) і реципієнтом (отримувачем) шляхом особистих контактів, зустрічей, бесід, телефонних розмов, листування тощо.

Об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта).

Об'єктом наукового дослідження є певна частина дійсності – досить конкретний предмет чи явище, на яке спрямована наукова діяльність дослідника з метою пізнання його суті, закономірностей розвитку і можливостей використання в практичній діяльності.

Об'єктом наукового пізнання є матеріальний світ і форми його відображення в свідомості людей.

Описове дослідження (або інформаційне) є більш складним видом конкретного вивчення явища чи предмета. Метою цього дослідження є отримання емпіричної інформації, здатної дати відносно цілісне уявлення про досліджуване явище, його структурні компоненти, за допомогою яких можна було б перевірити висунуту гіпотезу, а в разі її підтвердження – зробити повний кількісний і якісний опис об'єкта.

Опитування – це метод отримання первинної соціологічної інформації, що ґрунтується на письмовому або усному зверненні до певної спільності

людей – респондентів із запитаннями, зміст яких є проблемою дослідження на рівні емпіричних індикаторів і який передбачає реєстрацію та статистичну обробку отриманих відповідей, а також їх теоретичну інтерпретацію.

Організаційна структура науки – це сукупність всіх органів влади та наукових установ держави. Вищим науковим органом держави є Національна академія наук (НАН).

Основним змістом науки є теорія як система знань, яка виступає у формі суспільної свідомості і досягнень інтелекту людини та суспільна роль у практичному використанні рекомендацій у виробництві як основи розвитку суспільства.

Парадокс у широкому розумінні – це твердження, яке різко відрізняється від загальноприйнятої думки, заперечення того, що є «безперечно правильним»; у вузькому розумінні – це два протилежні твердження суджень, кожне з яких є переконливим доказом.

Парадигма – загальноприйняте положення науки.

Підручники і посібники – неперіодичні видання, в яких містяться систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, викладені у доступній формі як для викладачів, так і для студентів. Книги, в яких викладаються основи знань з певного начального предмета на рівні сучасних досягнень науки і культури.

Пізнання – процес руху людської думки від незнання до знання.

Пізнавальний, або когнітивний, принцип пов'язаний із загально-філософською теорією пізнання і є методологічною базою для багатьох наук; особливо ефективний у вивченні динаміки науки та її співвідношення з суспільством, в обґрунтуванні провідного значення знання в поведінці індивіда.

Поняття – це думка, виражена в узагальненій формі, яка визначає суттєві і необхідні ознаки предметів та явищ і взаємозв'язки. Якщо поняття увійшло до наукового обігу, його позначають одним словом або використовують сукупність слів – термінів.

Понятійним апаратом науки є сукупність основних понять. Поняття, як

правило, завершує процес наукового дослідження, закріплює результати, отримані вченим особисто у своєму дослідженні.

Порівняльно-історичний метод – сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються, визначити їхню генетичну спорідненість (зв'язок за походженням), загальне й специфічне в їхньому розвитку.

Порівняння – один із найпоширеніших методів пізнання. Це процес встановлення подібності або відмінності предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам.

Практика є початком, вихідним пунктом і одночасно природним завершенням будь-якого процесу пізнання.

Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт. Предмет дослідження є таким його елементом, який включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих людиною (суб'єктом) у процесі дослідження з певною метою в конкретних умовах.

Предметом науки є наукове пояснення явищ природи і суспільства зафіксоване людиною і отримання нових знань, використання їх у практичному освоєнні світу: пов'язані між собою форми розвитку матерії або особливості їх відображення у свідомості людини.

Предметом наукового дослідження можуть бути причини виникнення процесу або явища, закономірності його розвитку, різноманітні властивості, якості тощо.

Препринт – наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікуються до виходу у світ видання, в якому вони мають бути вміщені.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на здобуття та використання знань для практичних цілей. Наукові дослідження здійснюються з метою одержання наукового

результату.

Принципи – вихідні положення, правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду. Принципи можуть виступати у формі постулатів – ствердження попередніх доказів деяких наукових теорій, які приймаються в ній як вихідні і стають основою для теоретичних узагальнень.

Проблема в науці – це суперечлива ситуація, яка частіше всього виникає в результаті відкриття нових фактів, які виходять за межі попередніх теоретичних уявлень.

Публікація (лат. publicatio – оголошую всенародно, оприлюднюю) – доведення до загального відома за допомогою преси, радіомовлення або телебачення; вміщення в різних виданнях (газетах, журналах, книгах) роботи (робіт); текст, надрукований у будь-якому виданні.

Резюме (фр. resume – викладати коротко) – це анотація з елементами попереднього рецензування. Резюме, як і анотація, має акцентувати увагу на вузлових моментах роботи, що розглядається, а також відображати її композицію. Оскільки резюме носить оціночний характер, воно може бути позитивним і негативним.

Реферат (лат. refere – доповідати, повідомляти) – це коротка форма викладу змісту якого-небудь окремого твору або певної проблеми на основі узагальнення різноманітних джерел інформації. Він має, як правило, науково-інформаційне призначення.

Рецензія – (від лат. recensio – розгляд, обслідування) – це вид наукової, літературної і художньої критики, науково-критична стаття, яка містить розбір і критичну оцінку опублікованих статей, монографій, збірників праць і т. п. та дається аналіз досліджень і критична оцінка їх викладу.

Розвідувальне дослідження – це дослідження-проба методичного характеру, яке проводиться з метою отримання додаткової інформації про предмет та об'єкт дослідження, уточнення і коригування гіпотез, завдань та інструментарію.

Синтез – дослідження явища в цілому, на основі об'єднання пов'язаних

один з одним елементів в єдине ціле. Синтез дозволяє узагальнити поняття, закони і теорії.

Системний аналіз – це метод, в основі якого лежить поняття системи, під якою розуміють сукупність багатьох об'єктів, що характеризуються раніше визначеними властивостями з фіксованими між ними відносинами. Це комплексне дослідження великих і складних об'єктів (систем) як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин.

Синергетичний підхід полягає в дослідженні процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур. Він реалізується в дослідженні систем різної природи: фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та ін.

Список використаної літератури складається на основі робочої картотеки і відображає обсяг використаних джерел та ступінь вивчення досліджуваної теми, є «візитною карткою» автора роботи, його професійним обличчям, свідчить про рівень володіння навичками роботи з науковою літературою.

Спостереження – систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта; це спосіб пізнання об'єктивного світу на основі безпосереднього сприйняття предметів і явищ за допомогою чуттєвості.

Стаття – є основною формою письмової інформації між спеціалістами, які працюють в одній або суміжній галузях науки.

Створення теорії – це найбільш висока форма узагальнення і систематизація знань. Вона є сукупністю основних ідей, понять, тлумачень в тій чи іншій галузі науки, об'єднаних в одну достовірну систему знань про об'єкт теорії.

Структурно-функціональний підхід полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи.

Суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є: вчені, наукові

працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III – IV рівнів акредитації, громадські організації у сфері наукової та науково-технічної діяльності.

Судження – думка, в якій за допомогою зв'язку понять стверджується або заперечується що-небудь. Судження про предмет або явище можна отримати або через безпосереднє спостереження будь-якого факту, або опосередковано – за допомогою умовиводу.

Сходження від абстрактного до конкретного – це загальна форма руху наукового пізнання, закон відображення дійсності і мислення. Згідно з цим методом мислення бере свій початок від конкретного в дійсності до абстрактного в мисленні і від нього – до конкретного в мисленні.

Тези (гр. thesis – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці, публікація яких передбачає попереднє ознайомлення учасників конференцій, семінарів, симпозіумів та інших наукових форумів із результатами проведеного дослідження. Її обсяг не перевищує 3 сторінок.

Тема – це наукове завдання, яке охоплює певну частину наукового дослідження. Це завдання, яке формується на основі значної кількості питань, що вивчаються.

Теоретичне дослідження з методологічної точки зору належить до вищого рівня наукового знання. Воно розкриває і обґрунтовує більш глибокі і суттєві сторони явищ, які вивчаються.

Теорія пізнання є вченням про закономірності процесу пізнання навколишнього світу, методи і форми цього процесу, про істину, критерії і умови її доведення. Процес пізнання зводиться від живого спостереження до абстрактного мислення і від нього до практики.

Теорія – система узагальнених знань, пояснення тих чи інших сторін дійсності. Теорія є духовним, розумовим відображенням і відтворенням об'єктивної реальної дійсності.

Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження.

УДК (універсальна десятична класифікація) – це міжнародна універсальна система, яка дозволяє детально представити зміст документальних фондів, забезпечити оперативний пошук інформації, має можливість свого розвитку і самовдосконалення.

Узагальнення – це прийоми здобуття нових знань шляхом розумового (уявний) переходу від конкретних висновків і заключень до більш загальних, які в найбільшій мірі відображають суть дослідницького процесу.

Умовивід – розумова операція, за допомогою якої з певної кількості заданих суджень виводиться інше судження, яке певним чином пов'язане з вихідним.

Філософська методологія – це використання у науковому дослідженні категорій, положень, принципів і законів певної філософської системи; це вищий рівень методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності.

Формалізація – це метод вивчення різних об'єктів, при якому основні закономірності явищ і процесів відображаються в знаковій формі за допомогою формул або спеціальних символів.

Формальна наукова комунікація – обмін науковою інформацією через спеціально створені структури для генерації, оброблення і поширення наукового знання. Це – видавництва, редакції газет і журналів, науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, радіо, телебачення, бібліотеки, інформаційні центри, музеї, архіви тощо.

Фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на здобуття нових знань про закономірності розвитку та взаємозв'язку природи, суспільства, людини.

Функція методу полягає в тому, що з його допомогою отримують нову

інформацію про навколишню дійсність, заглиблюються в сутність явищ і процесів, розкривають закони і закономірності розвитку, формування і функціонування об'єктів, які досліджуються.

Функціями знання є узагальнення розрізнених уявлень про закономірності природи, суспільства і мислення; збереження в узагальнених уявленнях усього того, що може бути застосовано в практичній діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ

Нормативно-правові акти

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. Ст. 2004 ; поточна ред. – Ред. від 05.03.2025. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text)

Про науку і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25; поточна ред. – Ред. від 01.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502). Поточна ред. – Ред. від 08.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2020 р. № 911. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/052-Politolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>

Бібліографічні посилання : загальні положення та правила складання (ДСТУ 8302:2015) : презентація / Наук. б-ка НаУКМА ; уклад. Т. О. Патрушева. Київ, 2016. URL: <https://www.slideshare.net/naukmalibrary/83022015>

Локальні акти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кодекс честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : розглянуто та схвалено Конференцією трудового колективу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Протокол від 16 червня 2022 року № 02 3. Введено в дію: наказ ректора

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 27 вересня 2022 р. № 530. URL: <https://surl.li/lhinnc>

Методичні рекомендації до написання та захисту дипломної роботи за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти : Схвалено на засіданні Науково-методичної ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 14 червня 2018 року (протокол № 7) (із внесеними змінами на засіданні Вченої ради університету від 26 червня 2020 року, протокол № 6). URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2021/04/bakalavrski_robotu.pdf

Освітньо-професійна програма «Політологія» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 052 «Політологія» галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки : Затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 6 від 27 червня 2023 року). Введена в дію з 01 вересня 2023 року наказом ректора № 43/06-06-с від 29 червня 2023 року. URL: <https://kpn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/197/2025/01/052-osvitnia-prohrama-bak-2023.pdf>

Положення про запобігання академічному плагіату в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника : Розглянуто та схвалено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Протокол від 31 травня 2022 р. № 05 3. Введено в дію наказом ректора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 27 вересня 2022 р. № 52. URL: <https://surl.li/vdrezr>

Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : Розглянуто та схвалено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Протокол від 31 травня 2022 р. № 05 3. Введено в дію наказом ректора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 27 вересня 2022 р. № 529 URL: <https://surl.li/knvvhr>

Підручники, навчальні та методичні посібники

Адаменко М. І., Бейлін Н. В. Основи наукових досліджень. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 188 с.

Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень : дослідження в соціально-економічних науках : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.

Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

Вдовичин І. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. 247 с.

Галян О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 26 с.

Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності : підручник. Рек. МОН. Львів : Астролябія, 2007. 360 с.

Завгородня Т. К. Прокопів Л. М., Стражнікова І. В. Методологія та технологія педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2014. 76 с.

Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми : СНАУ, 2020. 220 с.

Методичні рекомендації до організації навчально-дослідницької діяльності студентів та написання наукових робіт / О. Є. Іванашко. Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2017. 64 с.

Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с.

Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах :

метод. рекомендації / авт.-укл.: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй. Київ : УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 117 с.

Олійник О. С., Романко С. М. Методичні вказівки до виконання, оформлення та захисту дипломних робіт. Івано-Франківськ : Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. 46 с.

Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

Основи наукових досліджень : навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Г. Г. Стрелкова, М. М. Федосенко, А. І. Замулко, О. С. Іщенко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 120 с.

Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Політична наука: Методи досліджень : підручник. Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.

Прикладна політологія : навч. посіб. Рек. МОН / За ред. В. П. Горбатенка. Київ: ВЦ “Академія”, 2008. 472 с. Альма-матер.

Словник з основ наукових досліджень : навч.-метод. вид. / Укл. Н. Ю. Мацай, С. В. Маслійов, Є. В. Попов, О.О. Беседа, О. П. Губська. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ: 2021. 80 с.

Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня : (методичні поради) / автор-упоряд. Л. А. Пономаренко. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Толока, 2007. 80 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Взірець індивідуального завдання

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Інститут, факультет _____ Кафедра _____

Затверджено на засіданні
кафедри _____ Протокол _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи_____

Керівник роботи _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Перелік питань, які потрібно розробити_____

Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

[illegible]

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Дата видачі завдання _____

*Додаток Б***Взірець титульного аркушу дипломної роботи**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

(назва інституту, факультету)

(повна назва кафедри)

ДИПЛОМНА РОБОТА

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему _____

Виконав: студент ____ курсу, групи _____
напряму підготовки (спеціальності)

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

(прізвище та ініціали студента)

Керівник _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ - 20__ р.

Додаток В

Взірець оформлення змісту бакалаврської роботи

на тему: «ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ

В УКРАЇНІ»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження прямої демократії	6
1.1. Фактори розвитку прямої демократії	6
1.2. Принципи прямої демократії	11
РОЗДІЛ 2. Конституційні засади реалізації принципу “прямої демократії” в Україні та доцільність їх модернізації	20
2. 1. Форми здійснення народовладдя в Україні	20
2.2. Конституційні засади реалізації принципу прямої демократії в Україні	23
2.3. Доцільність модернізації конституційних засад реалізації принципу прямої демократії в Україні	28
РОЗДІЛ 3. Пошук ефективного законодавчого регулювання механізму прямої демократії в Україні в умовах зовнішньої агресії та системних проблем внутрішньодержавного розвитку	34
3.1. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування	34
3.2. Переваги і недоліки референдуму в умовах демократичної правової держави	42
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	67

Додаток Г

Строки виконання кваліфікаційної роботи

№	Вид роботи	Термін виконання
1.	Вибір теми і подача на кафедру заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми роботи (заява має бути завірена підписом наукового керівника)	до __ жовтня
2.	Оформлення бланку завдань	до __ листопада
3.	Подача керівнику розгорнутого плану дипломної роботи	до __ листопада
4.	Написання теоретичної частини роботи	до __ грудня
5.	Написання Вступу до дипломної роботи (допуск до іспиту з предмету "Методологія наукового дослідження»)	до __ грудня
6.	Збір і обробка емпіричних даних (складова заліку з Магістерського семінару за 10 семестр)	до __ квітня
7.	Подання чорнового варіанту всієї роботи керівнику (складова заліку з виробничої практики)	до __ травня
8.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру з відгуком наукового керівника і його рекомендацією до її захисту	до __ червня

Для здобувачів обов'язковою є участь в організації та проведенні настановних та підсумкових конференцій (складова заліку з виробничої практики).

Для здобувачів-випускників обов'язковим є проходження попереднього захисту дипломної роботи, за яким керівники виставляють оцінку з виробничої практики.

Додаток Д

Приклади оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015

**«Інформація та документація. Бібліографічне посилання.
Загальні положення та правила складання» з урахуванням
правок (код УКНД 01.140.40) детально подані на
<http://lib.pu.if.ua>**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с. 3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с. 4. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с. 5. Верлос Н. В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 145 с. 6. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 240 с. 7. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с. 8. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.
Два автори	1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. 2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 3. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с. 4. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с. 5. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.
Три автори	1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с. 3. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія.

	Харків : ХНПУ, 2015. 338 с. 4. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
Чотири і більше авторів	1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с. 2. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с. 3. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с. 4. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с. 5. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с. 2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с. 3. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.
Без автора	1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с. 2. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с. 3. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с. 4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с. 6. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с. 7. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с. 8. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с. 9. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с. 10. Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с. 11. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с. 2. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред.

	Ю. П. Битяк. 576 с.
Автореферати дисертацій	1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с. 3. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.
Дисертації	1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII - початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. 2. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с. 3. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). 5. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543. 6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10. 7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141. 8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.
Архівні документи	1. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. 2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. 3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.

Патенти	1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
Препринти	1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).
Стандарти	1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	1. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. 2. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
Бібліографічні показники	1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с. 2. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10). 3. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування). 4. Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с. 5. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні показники (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).
Частина видання: книги	1. Коломоець Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ, 2009. С. 195–197. 2. Алексеев В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.

Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)	1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i>: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136. 2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i>: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137. 3. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i>: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53. 4. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i>: матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.
Частина видання: довідкового видання	1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673. 2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України</i>: словник термінів / за ред.: Т. О. Коломосьць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55. 3. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.
Частина видання: продовжуваного видання	1. Коломосьць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. 2. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159. 3. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218. 4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.
Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)	1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92. 2. Коломосьць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79. 3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. 4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15. 5. Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment.

	<i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i> . 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.
Електронні ресурси	1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017). 2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsei.org.ua/5_2017/32.pdf. 3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.

*Додаток Е***Взірець форми відгуку наукового керівника****ВІДГУК
на бакалаврську роботу**

студента _____
(прізвище, ім'я)

на тему _____

(назва теми)

(Текст відгуку)

Загальна оцінка дипломної роботи та висновки щодо рекомендації до захисту в ЕК.

Науковий керівник

_____ (посада, місце роботи) _____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

“ _____ ” _____ 20 _____ р.

Додаток Е

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПОДАННЯ

ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Направляється студент _____ до захисту дипломної (магістерської) роботи за
(прізвище та ініціали)
напрямом підготовки _____
(шифр і назва напрямку підготовки)
спеціальністю _____
(шифр і назва спеціальності)
на тему: _____
(назва теми)

Дипломна (магістерська) робота і рецензія додаються.

Директор інституту, декан факультету _____
(підпис)

Довідка про успішність

_____ за період навчання в інституті, на факультеті
(прізвище та ініціали студента)
_____ з 20 ____ року до 20 ____ року повністю виконав навчальний
план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок за:
національною шкалою: відмінно ____%, добре ____%, задовільно ____%;
шкалою ЄКТС: А ____%; В ____%; С ____%; D ____%; E ____%.

Секретар інституту, факультету _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи

Студент(ка) _____

Керівник роботи _____
(підпис)
“ ____ ” _____ 20 ____ р.

Висновок кафедри про дипломну роботу

Дипломна (магістерська) робота розглянута. Студент (ка) _____
(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даної роботи в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____
(назва)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
“ ____ ” _____ 20 ____ р.

Додаток Ж**Зразок бланка рецензії на дипломну кваліфікаційну роботу****МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

назва вищого навчального закладу

РЕЦЕНЗІЯ**на дипломну кваліфікаційну роботу**

Студент _____

Тема: _____

Спеціальність і група _____

Обсяг кваліфікаційної роботи:

Кількість додатків _____

Кількість сторінок пояснювальної записки _____

Характеристика кваліфікаційної роботи

I. Короткий план кваліфікаційної роботи та прийнятих рішень

2. Висновок про відповідність кваліфікаційної роботи

3. Характеристика виконання кожного розділу роботи, ступінь використання студентом останніх досягнень науки і техніки, передових методів роботи

4. Недоліки виконаної роботи

5. Позитивні сторони роботи

6. Оцінка графічного оформлення роботи

7. Оцінка пояснювальної записки до роботи

8. Відгук про роботу загалом

9. Інші зауваження

10. Оцінка кваліфікаційної роботи

Рецензію склав

(посада, місце роботи, прізвище, ім'я, по батькові)

« ____ » _____ 20 ____ р.